

VYTAUTO DIDŽIOJO AUKŠTOSIOS KARO MOKYKLOS VEIKLA (1931–1940 M.)

Doc. dr. Feliksas Žigaras

***Anotacija.** 1921 m. balandžio 1 d. buvo įsteigti Aukštųjų karininkų kursai, o 1922 m. lapkričio 4 d. įsakymu kariuomenei Nr. 242 priimtas kursų statutai, kuriame buvo numatyta Generalinio štabo skyrius. Tik paruošus pakankamą kvalifikuotų su aukštesniu kariniu išsilavinimu karininkų skaičių, 1931 m. gen. P. Kubiliūno iniciatyva Kaune buvo įkurta aukštoji karo mokykla – Vytauto Didžiojo karininkų kursų Generalinio štabo skyrius. Generalinio štabo kursų I laidos pradžia reikėtų laikyti 1931 m. sausio 22 d., kada pasirodė Vyriausiojo štabo aplinkraštis Nr. 46049, skelbiantis apie numatomą Generalinio štabo kursų steigimą ir nustatantis kursų kandidatams stojimo sąlygas.*

Visus pagrindinius karinius dalykus dėstė Generalinio štabo karininkai, baigę mokyklą užsienyje. Dėstant pagrindinius dalykus, buvo laikomasi principo, kad lektoriai būtų baigę tą pačią užsienio karo mokyklą. Tam tikrų pagrindinių dalykų (bendroji taktika, Generalinio štabo tarnyba) lektoriai buvo etatiniai, o jiems talkino asistentai.

Visi Lietuvos generalinio štabo karininkai buvo baigę Europos valstybių aukštąsias karo mokyklas. Tačiau ir įsteigus 1931 m. savąją aukštąją karo mokyklą – Generalinio štabo skyrių – ryšiai su užsienio mokyklomis nebuvo nutraukti.

1938 m. gruodžio 10 d. LR Prezidento priimtas įstatymas, pagal kurį Vytauto Didžiojo karininkų kursai pavadinami Vytauto Didžiojo aukštąją karo mokykla, kurios tikslas – 1) suteikti karininkams aukštojo karo mokslo žinių, 2) kurti ir tobulinti karo mokslą ir jo rezultatus taikyti krašto sąlygoms ir poreikiams. Remiantis Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos įstatymo 27 str. (Vyriausybės žinios, 1938 m., Nr. 627), krašto apsaugos ministras brg. gen. K. Musteikis ir kariuomenės vadas brg. gen. S. Raštikis 1938 m. gruodžio 19 d. paskelbė Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos statutą.

Ši aukštoji karo mokykla rengė karininkus, kurie galėtų dirbti Generaliniame štabe bei vadovauti dideliems kariniams daliniams. Aukštoji karo mokykla ypatingai vertinga dėl to, kad joje įgyjamos žinios galėjo būti taikomos specifinėmis mūsų krašto sąlygomis. Joje jau buvo pradėtos kurti naujos Lietuvai tinkamos karinės doktrinos. Spėta parengti 3 Generalinio štabo karininkų (57 karininkai) ir 1 intendantų laidą (7 karininkai). Ketvirtoji laida mokslo metus pradėjo 1939 m.

Dar 1940 m. pradžioje pradėta rinkti Aukštosios karo mokyklos Generalinio štabo skyriaus penktoji laida, tačiau, prasidėjus sovietinei okupacijai, Vytauto Didžiojo aukštoji karo mokykla buvo uždaryta, daug absolventų ir dėstytojų ištremta į Sovietų Sąjungą ar nužudyta.

***Pagrindiniai žodžiai:** Vytauto Didžiojo karininkų kursų Generalinio štabo skyrius, Vytauto Didžiojo aukštoji karo mokykla.*

Ivadas

1921 m. balandžio 1 d. buvo įsteigti Aukštųjų karininkų kursai, o 1922 m. lapkričio 4 d. įsakymu kariuomenei Nr. 242 priimtas kursų statutas, kuriame buvo numatytas Generalinio štabo skyrius. Tuo metu ir vėliau (iki 1927 m.) jį organizuoti nebuvo galima, nes sąlygos Lietuvoje pirmaisiais nepriklausomybės metais nebuvo palankios savajai aukštajai karo mokyklai kurti: trūko patyrusių ir kvalifikuotų lektorių, neaukštas buvo karininkų intelektualinis lygis, svarbiausia, kad bet kurį mokymąsi teko kelti į antrą vietą, nes prioritetas buvo krašto gynimo reikalai ir sunkus kariuomenės kūrimo darbas. Tačiau, praėjus maždaug dešimčiai metų, ši ir kitos problemos buvo sėkmingai išspręstos. Aukštosios karo mokyklos steigimu rimtai susirūpinta tik 1927 m.

Iki 1931 m. Lietuvoje nebuvo aukštojo karo mokslo institucijos, todėl pasitobulinti arba įgyti retesnių karinių specialybių atrinkti karininkai buvo siunčiami į Prancūzijos, Vokietijos, Italijos, Belgijos, Anglijos, Austrijos, Čekoslovakijos karo akademijas intendantų, karo technikos, jūrų, kavalerijos mokyklas studijuoti aeronautikos, karo inžinerijos, radiotechnikos, elektrotechnikos, medicinos, veterinarijos, chemijos, mechanikos, meteorologijos, fizinio lavinimo ir kitų mokslų. Visi Generalinio štabo karininkai buvo baigę šių valstybių aukštąsias karo mokyklas. Be to, beveik kasmet keli karininkai atlikti stažuotę buvo siunčiamai į užsienio valstybių kariuomenes. Be siuntimo į užsienį Krašto apsaugos ministerija turėjo stipendininkų ir Vytauto Didžiojo universitete. Čia buvo ruošiami inžinieriai, gydytojai, mechanikai, teisininkai, chemikai ir veterinarai. Tačiau, ir įsteigus 1931 m. savąją aukštąją karo mokyklą – Generalinio štabo skyrių, – ryšiai su užsienio mokyklomis nebuvo nutraukti. Kaip ir iki tol į užsienį buvo siunčiami karininkai, jau baigę Generalinio štabo kursus. Tai neleido nutolti nuo naujų karo idėjų, techninių išradimų ir pan., o tokiu būdu buvo rengiami lektoriai Generalinio štabo kursams.

Pasibaigus Nepriklausomybės kovoms, kai kariuomenės rengimas jau buvo tvarkomas planingai ir sistemingai, organizacinis darbas užleido vietą kitiems svarbesniems kariuomenės kūrimo klausimams spręsti.

Nuo 1921 m. iki 1932 m. kasmet mokyti į užsienio karo mokyklas buvo siunčiama po keletą karininkų ir už jų mokslą valstybė išleisdavo nuo 200 000 iki 400 000 litų.

Gen. štabo plk. K. Škirpos (1927 m. balandžio mėn.) nuomone, „šiuo būdu mes savo štabų tinkamais specialistais niekad neapsirūpinsime. Skaitant, kad kasmet grįš 1–3 karininkai, gerai baigę mokslus, mes galėtume šiuo būdu paruošti reikiamą Generalinio štabo karininkų skaičių ne greičiau kaip per 30–40 metų. Per tiek laiko nemažai baigusių spės visai išeiti iš karo tarnybos, o kiti, karo menui nuolat darant pažangą, bus reikalingi dėl mokslo žinių atnaujinimo ir t. t. Tuo tarpu mūsų gyvenimo sąlygos, būtent nuolatinis karo pavojus, reikalauja, kad mūsų kariuomenei reikiamą Generalinio štabo karininkų skaičių paruoštume kiek galint greičiau ir būtų idealas juos turėti dabar... Pagaliau, dar reikia pažymėti, kad komandiruo-

ti į užsienius karininkai besimokydami atitolsta nuo Lietuvos gyvenimo ir, baigę mokslus, pargrįžę į savo kraštą ne tuojau gali sėkmingai dirbti jiems pavestą darbą. Be to, kadangi jie komandiruojami ne į vieną vietą, ne į vieną mokyklą, bet į įvairias šalis ir mokyklas, tai tarp baigusių kartais pasireiškia pažiūrų nevienodumas, kas sukelia nereikalingų diskusijų ir net asmeninių nesusipratimų, kurie iš savo pusės pagimdo nesantaiką vadovybėje, kas yra labai žalinga tarnybai.

<...> Mano nuomone, reikia neatidėliojant steigti savo aukštąją karo mokyklą bei karo akademiją. Tai vienintelis racionaliausias klausimo išsprendimas. Minėtos karo akademijos tikslas būtų paruošti tinkamą štabo tarnybai specialistų ir kandidatų skaičių aukštesniosioms vadovybės vietoms užimti ir suteikti mūsų karininkams aukštojo karo mokslo žinių. Dabartiniai mūsų Aukštieji karininkų kursai šių uždavinių atlikti negali, nes kursų tikslas – tobulinti rikiuotės karininkus ir ruošti ginklų rūšių specialistus.

Antra, atsižvelgiant į mūsų gyvenimo sąlygas, kada mūsų kariuomenė tebėra organizacijos ir visokių bandymų stadijoje – karo akademija galėtų tapti Generalinio štabo laboratorija, kur pavidale referatų ir gilesnių studijų prie progos galėtų būti išstudijuotos ir išanalizuotos įvairios mūsų ginkluotosios jėgos bei krašto gynyumą liečiantieji klausimai, kaip yra kitose šalyse.

<...> Iš visa to ir seka išvada, kad reikia neatidėliojant imtis mūsų aukštosios karo mokyklos steigimo. Praktiškai šis sumanymas yra įvykdomas. Tų 200 000 litų, kuriuos valstybė kasmet išleidžia komandiravimui karininkų į užsienį ne tik užtektų, bet dar būtų perdaug aukštajai karo mokyklai išlaikyti Lietuvoje. Profesūros specialiams karo mokslo dalykams dėstyti mes taip pat jau turime, o bendro lavinimo dalykams dėstyti (ne karo) – galėtume pakviesti keletą universiteto profesorių. Pagaliau, kad sumažintume administracijos išlaidas, ši aukštoji karo mokykla galėtų tikti prie Aukštųjų karininkų kursų, pavidale Generalinio štabo skyriaus, kaip tatau seniau buvo manyta padaryti.“ (Kardas, 1927, Nr. 13–14 (73–74), p. 180–182).

1927 m. balandžio 27 d. Gen. štabo plk. K. Škirpa raporte krašto apsaugos ministrui plk. A. Merkiui rašė: „<...> Norint Generalio (generalinio) štabo karininkų paruošimą pagreitinti, reikia neatidėliojant steigti savo aukštąją karo mokyklą, kurios tikslas būtų: 1) paruošti Generalio štabo karininkus, 2) paruošti kandidatus į aukštesnes vadovybės vietas, 3) bendrai platinti aukštojo karo mokslo žinias karininkų tarpe.

Į užsienį būtų galima kasmet ar laikotarpiais komandiruoti po kokį 1 karininką, jau baigusį mūsų aukštąją karo mokyklą, palaikymui ryšių su užsienio karo akademijomis <...>.

<...> Tuo tarpu, kad negaišinus brangaus laiko, būtų galima užsiimti savu Generalio štabo karininkų paruošimu, tam tikslui komplektuoti Aukštųjų karininkų kursų Generalio štabo skyrių, kurio organizavimui priešingų motyvų nėra.

Prireikus vyresniųjų viršininkų paruošimas galėtų eiti lygiagrečiai su Generalio štabo skyriaus pirmąja laida, būtent kai ši pastaroji eis antrus mokslo metus.

Kai dėl lėšų, tai jų rasis, nes bendrosios Aukštųjų karininkų kursų laidos šį

rudenį rinkti neįmanoma.

Generalio štabo skyriaus laidą reikėtų surinkti š. m. lapkričio 1 d. Neatsižvelgiant į visą tai, kas buvo aukščiau išdėstyta, prašau Tamstos principinio nusistatymo ir parėdymo Aukštųjų karininkų kursų Generalio štabo skyriaus komplektavimo reikalu, kad, gavus Tamstos sutikimą, Vyriausiasis štabas galėtų neatidėliojant imtis paruošiamojo darbo šiam sumanymui įgyvendinti.“ (Lietuvos centrinis valstybinis archyvas (toliau – LCVA), f. 929, ap. 6, b. 94, l. 110).

Tyrimo objektas – Vytauto Didžiojo aukštoji karo mokykla (1931–1940 m.).

Tyrimo tikslas – atskleisti Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos veiklą 1931–1940 m.

Tyrimo uždaviniai:

Aptarti Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos raidą 1931–1940 m.

Apžvelgti ir įvertinti Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos studijų procesą, mokyklos reikšmę Lietuvos kariuomenei.

Tyrimo metodai – remiantis Lietuvos archyvinių šaltinių, mokslinės literatūros ir periodinės spaudos analize, taikant istorinį, chronologinį tyrimo metodus, straipsnyje nagrinėjama Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos raida. Straipsnyje iširtą prieškarinę patirtį bus naudinga panaudoti organizuojant ir tobulinant šiuolaikinę karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistemą.

1. Vytauto Didžiojo karininkų kursų Generalinio štabo skyrius

Susidarius tokiai situacijai, buvo nuspręsta steigti savo aukštojo karo mokslo instituciją. Reikia pažymėti, kad dar 1922 m. spalio 23 d. paskelbtame *Aukštųjų karininkų kursų statute* yra kalbama apie Generalinio štabo skyriaus steigimą. Statutas buvo neįgyvendintas ta prasme, kad jame minimas Generalinio štabo karininkų korpusas buvo nesudarytas. Be to, Aukštieji karininkų kursai pagal savo paskirtį ir mokymo programą neprilygo aukštosios karo mokyklos statusui, todėl ir Generalinio štabo skyrius nesiderino su kitais kursų skyriais.

1927 m. balandžio 28 d. ir gegužės 10 d. Aukštųjų karininkų kursų viršininkas Gen. štabo gen. L. Radas-Zenkavičius raportuose Vyriausiojo štabo viršininkui plk. T. Daukantui rašo, kad jau atėjo laikas įsteigti Generalinio štabo skyrių, nes: 1) Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto aukštieji karininkų kursai taip sustiprėjo, kad visiškai pajėgs sudaryti Generalinio štabo skyrių; 2) jau yra pakankamai lektorių ir instruktorių, įgijusių aukštąjį karo mokslą; 3) neturint Generalinio štabo kursų, labai sunku bus: a) suvienodinti skirtingas pažiūras, kurios dabartiniu metu reiškiasi tarp karininkų, baigusiu įvairių valstybių kursus; b) galutinai nustatyti karo doktriną ir ją įgyvendinti kariuomenėje; 4) be Generalinio štabo kursų nebus galima sudaryti taip mums reikalingo, gerai ir vienodai išlavinto ir mūsų sąlygoms tinkamo Generalinio štabo karininkų korpuso.

Generaliniame štabo skyriuje turėjo būti dėstomi šie dalykai: *specialūs karo dalykai* – 1) strategijos sintezė, 2) karo menas, karo istorija, 3) Lietuvos karo isto-

rija, 4) Generalinio štabo tarnyba, 5) bendroji taktika, 6) pėstijos taktika, 7) artilerijos taktika, 8) kavalerijos taktika, 9) aviacija, 10) cheminis karas, 11) žinių tarnyba, 12) ryšiai, 13) fortifikacija, 14) karo administracija, 15) tarnybų organizacija ir funkcionavimas, 16) artilerija; *nespecialūs karo dalykai* – 1) karo finansavimas, 2) šalies resursų mobilizacija, 3) karo politika, 4) psichologija, 5) karo geografija, 6) taikomieji mokslai, 7) topografija; *civiliniai dalykai* – 1) politinė istorija, 2) valstybinė teisė, 3) tarptautinė teisė, 4) politinė ekonomija, 5) užsienio kalba.

1928 m. išlaidos numatomos (mokant už septynių mėn. metodinį kursą 40 tūkst. Lt, praktikos darbus – 15 tūkst. Lt, bibliotekai – 10 tūkst. Lt, braižykilai (schemos ir kt.) – 8 tūkst. Lt, paskaitų spausdinimas – 30 tūkst. Lt. Iš viso išlaidų – 103 tūkst. Lt.

Iki šiol Aukštųjų karininkų kursų D. L. K. Vytauto kursų Bendram skyriui buvo asignuojama: 1924 m. mokymui – 75 tūkst. Lt, bibliotekai – 2 tūkst. Lt, braižykilai – 6 tūkst. Lt.; 1925 m. atitinkamai – 79 tūkst. Lt, 2 tūkst. Lt ir 3 tūkst. Lt.

Generalinio štabo kursų lėšos, skiriamos leidiniams, galėjo sumažėti, nes spaudos dalies išlaidas perėmė kursai. Kadangi 1928 m. nebuvo organizuojama Bendrojo skyriaus eilinė laida, daugiau išlaidų nebuvo nenumatyta (LCVA, f. 1451, ap. 1, b. 33, l. 11, 13).

Kaip minėta, 1927 m. prasideda paruošiamasis darbas steigti *Generalinio štabo skyrių*. Antai 1927 m. liepos 27 d. Ministras Pirmininkas ir laikinai einantis krašto apsaugos ministro pareigas prof. A. Voldemaras ir vyriausiojo štabo viršininkas plk. T. Daukantas pasirašė įsakymą kariuomenei Nr. 92, kuriame skelbiama, kad, remiantis Aukštųjų karininkų kursų statuto 1 ir 2 str., prie Aukštųjų karininkų kursų nuo 1927 m. gruodžio 1 d. pradeda veikti *Generalinio štabo skyrius*. Iki rugpjūčio 10 d. dalių vadai pristato apygardų viršininkams kandidatų sąrašus ne daugiau kaip po 5 iš kiekvienos dalies, vadovaudamiesi pridedama instrukcija ir asmens lapų forma Nr. 2. Iš pristatytų kandidatų sąrašų apygardų viršininkai tvirtina tuos, kuriuos laiko tinkamais, ir apygardų štabuose sudarytus sąrašus pristato Vyriausiojo štabo viršininkui iki rugpjūčio 25 d. Vyriausiojo štabo viršininko patvirtintiems kandidatams gruodžio 1–10 d. organizuojami egzaminai iš šių dalykų: raštu – matematika, lietuvių kalba, taktika (iki bataliono), istorija (Lietuvos ir XIX a. bendroji), geografija, logika ir psichologija, statutai. Iš visų dalykų, išskyrus taktiką ir statutus, reikalaujamas „Aušros“ gimnazijos kursas iš atitinkamų vadovėlių.

Sprendžiant iš Lietuvos centrinio valstybinio archyvo dokumentų, tarpukario publikacijų karine tematika, Aukštieji karininkų kursai nustojo veikti apie 1930–1933 m.

Tik paruošus pakankamą kvalifikuotų su aukštuoju kariniu išsilavinimu karininkų skaičių, 1931 m. gen. P. Kubiliūno iniciatyva Kaune buvo įkurta aukštoji karo mokykla – *Vytauto Didžiojo karininkų kursų Generalinio štabo skyrius* (Kardas, 1937, Nr. 8 (262), p. 185).

Generalinio štabo kursai turėjo ir savo ypatumų, kurie juos skyrė nuo analogiškų užsienio mokyklų. Pirmiausia, tai – grynai lietuviška mokykla, vadinasi,

kariuomenės rengimas karui ir tobulinimas, kiekvienas kvalifikacijos kėlimas buvo skirtas krašto gynimui.

Šios aukštosios karo mokyklos tikslas (kaip numatyta mokymo plane) – parengti kariuomenei kvalifikuotų karininkų, suteikiant jiems ne tik specialių ir bendrų žinių, bet ir atitinkamo karinio suvokimo (mąstymo) metodą. Karininkas, baigęs kursų, turėjo sugebėti savarankiškai spręsti visas problemas, susijusias su valstybės saugumu, ir būti visapusiškai pasirengęs tam darbui, t. y. tikti Generalinio štabo tarnybai. Be to, baigęs kursų, karininkas po atitinkamo tarnybos stažo ir praktikos turėjo sugebėti sėkmingai vadovauti visų ginklų rūšių stambesniajam junginiui, t. y. kursų tikslas – rengti ne tik štabo karininkus, bet ir vadus.

Taip pat karininkas turėjo sugebėti vadovauti ir instrukuoti įvairias taktines pratybas auditorijoje ir lauke, o prireikus būti dar ir taktikos vadovu – instruktoriumi; ruošti kariuomenei reikalingus statusus, o veikiančius – tobulinti. Buvo tikimasi, kad Generalinio štabo kursai bus tąja protine „laboratorija“, kurioje kristalizuosis karo doktrina ir kariško mintijimo idėjos, vedant moksliskas studijas įvairiais kariškais klausimais.

Siekiant užsibrėžto tikslo, Generalinio štabo kursuose turėjo vyrauti karinės tematikos dalykai, kurie daugiausiai rėmėsi vadovavimo principais tikrose karo sąlygose. Be karinių dalykų kursuose turėjo būti dėstomi ir bendro pobūdžio dalykai, kurie tampriai turėjo sietis su kariniais klausimais ir padėti plėsti būsimų Generalinio štabo karininkų akiratį valstybingumo ir valstybės saugumo klausimais. Užsienio kalbų dėstymas turėjo suteikti klausytojams galimybę savarankiškai naudotis užsienio karine literatūra.

Generalinio štabo kursai vykdys didelį tobulinimo ir pažiūrų vienodinimo darbą, todėl kai kuriems teorijos ir praktikos dalykams studijuoti bus pakviesti ir kai kurių tarnybų karininkai, pavyzdžiui, intendantai, sanitarijos karininkai ir t. t. (Kardas, 1932, Nr. 5 (37), p. 66–67; Jodauga J., p. 84.).

Generalinio štabo kursų I laidos pradžia reikėtų laikyti 1931 m. sausio 22 d., kada pasirodė Vyriausiojo štabo aplinkraštis Nr. 46049, skelbiantis apie numatomą Generalinio štabo kursų steigimą ir nustatantis kursų kandidatams stojimo sąlygas: „1932 m. pradžioje prie Vytauto Didžiojo karininkų kursų numatoma steigti Generalinio štabo kursų. Mokslas tęsis du metus. Baigusiesiems bus suteiktos visos teisės, numatytos baigusiesiems Generalinio štabo akademijai.“

Į šiuos kursus karininkų klausytojų priėmimas buvo numatomas konkursinio egzamino būdu. Prie konkursinių egzaminų buvo ketinama prileisti tuos karininkus, kurie turėjo ne aukštesnį kaip majoro laipsnį; iki 1932 m. sausio 1 d. turėjo ne daugiau kaip 35 m.; per paskutinius tris metus buvo gerai atestuoti; sveikatos būklė – tinkama rikiuotei.

Išimties būdu į šiuos Generalinio štabo kursus galėjo kelti savo kandidatūrą ir tie karininkai, kurie, kad ir ne visai atitinka čia paskelbtas sąlygas, tačiau dalyvavo Pirmajame pasauliniame kare ar Nepriklausomybės karuose ir turi kautynių patirties ar tarnybinių nuopelnų. Apie jų prileidimą prie konkursinių egzaminų turėjo

spręsti Vyriausiojo štabo viršininkas. Konkursiniai egzaminai buvo numatyti dviem etapais: pavasarį ir rudenį (LCVA, F. 929, ap. 6, b. 126, l. 11).

Pavasario konkursiniuose egzaminuose dalyvavo 32 kandidatai (2 kandidatai priimti į kursus be egzaminų, nes juos išlaikė anksčiau). Pavasario laikotarpis – gegužės pirmoje pusėje, o rudens – lapkričio antroje pusėje. Pavasario egzaminai: taktika (žodžiu ir raštu), geografija (raštu) ir topografija (raštu). Rudens egzaminams skiriama (kariuomenės manevrams pasibaigus) visuotinė istorija (žodžiu), karo istorija (žodžiu) ir pasirinktinai dvi kalbos (rusų, vokiečių, lenkų, prancūzų). Egzaminų programa ir koeficientų skirstymas vykdomas remiantis Generalinio štabo 1930 m. lapkričio 12 d. aplinkraščiu Nr. 24093.

Tarp pavasario ir rudens egzaminų bus atliekamos sėkmingai pavasario egzaminus išlaikiusių kandidatų rikiuotės pratybos. Iš veikiančių Aukštųjų karininkų kursų kandidatai toliau tęsė mokslus. Jų tarnybos stažas buvo tvarkomas atskiru potvarkiu.

Apie galutinį Generalinio štabo kursų sudėtį turėjo spręsti Vyriausiojo štabo viršininkas, remdamasis pavasario, rikiuotės stažo ir rudens egzaminų rezultatais.

Egzaminų pradžia, jų tvarkaraštis, egzaminų komisijų sudėtis ir prie konkursinių egzaminų prileistų karininkų sąrašas turėjo būti skelbiamas atskirai. Dalių vadams ir įstaigų viršininkams Vyriausiojo štabo viršininkas įsakė iki 1931 m. balandžio 1 d. pateikti Generalinio štabo valdybai karininkų, norinčių įstoti į Generalinio štabo kursus, sąrašus. Prie sąrašo privalo būti pridėti įsakymu kariuomenei Nr. 56 (1930 m. lapkričio 15 d. III dalies 6 punkte) numatyti dokumentai (LCVA, F. 929, ap. 6, b. 126, l. 11).

Egzaminai prasidėjo birželio 8 d. Oficialia kursų pirmos laidos pradžia galima laikyti 1931 m. birželio 20 d., nes tą dieną kandidatai daliniuose ir įstaigose (pėstininkų, artilerijos, aviacijos, kavalerijos, technikos daliniuose, specialiuose kursuose, poligone, Vyriausiajame štabe) pradėjo atlikti stažuotę, kuri tęsėsi iki 1932 m. kovo 31 d. (LCVA, f. 1451, ap. 1, b. 74, l. 57; Kardas, 1934, Nr. 11 (188), p. 214–215).

Tinkamai pasiruošus, 1932 m. kovo 10 d. įsakyme kariuomenei Nr. 20 teigiama, kad, remiantis Vytauto Didžiojo karininkų kursų statutu, nuo 1932 m. balandžio 1 d. organizuojamas Aukštųjų karininkų kursų *Generalinio štabo skyrius*, vadinamas Generalinio štabo kursais (str. 1). Buvo įsteigta aukštoji karo mokykla – *Vytauto Didžiojo karininkų kursų Generalinio štabo skyrius*. 1938 m. gruodžio 10 d. jis pavadintas Vytauto Didžiojo aukštąja karo mokykla. Veikė įvairūs laikinieji kursai, kurie buvo steigiami tiesiogiai prižiūrint ginklų rūšių viršininkams ar prie Karo mokyklos (LCVA, f. 384, ap. 1, b. 99, l. 136, b. 103, l. 39).

Generalinio štabo kursų bendra priežiūra priklauso Vyriausiojo štabo viršininkui (2 str.). Vyriausiojo štabo viršininkas nustato steigiamiesiems kursams mokymo tikslus, metodus, programas, pristato krašto apsaugos ministrui tvirtinti kiekvienos naujos laidos mokymo personalo bei klausytojų sudėtį ir skaičių ir bendrai tvarko kursų mokomąją kryptį, teikia Vytauto Didžiojo karininkų kursų viršininkui

reikalingus nurodymus (3 str.).

Ūkio atžvilgiu Generalinio štabo kursus aprūpina (patalpomis, kuru, apšvietimu, išorės apsauga, ir bendrai visu tuo, kas yra susieta su patalpų tinkama būkle) Vyriausiojo štabo ūkio skyrius. Visais kitais ūkio reikalais rūpinasi Vytauto Didžiojo karininkų kursai (4 str.). Generalinio štabo kursų buveinė – Kaunas, Miškų g. Nr. 22 (5 str.).

Skelbiama, kad 1931 m. įsakyme kariuomenei Nr. 51, 9 str., išvardinti karininkai kandidatai (24 karininkai kandidatai) į Generalinio štabo kursus atliko įvairiose kariuomenės dalyse taktikos pratybas nuo 1931 m. birželio 20 d. iki gruodžio 14 d.

Karininkai kandidatai į Generalinio štabo kursus nuo 1931 m. gruodžio 15 d. iki 1932 m. sausio 19 d. buvo paleisti kalėdinių atostogų. Nuo sausio 20 d. iki 29 d. Vytauto Didžiojo karininkų kursuose laikė rudens egzaminus (str. 6).

20 karininkų, išlaikę Generalinio štabo kursų egzaminus (plk. V. Giedrys, plk ltn. K. Sprangauskas; majorai – V. Kiršinas, A. Čepauskas, P. Budraitis, A. Urbšas, B. Gertus, L. Rupšys; kapitonai – A. Sperauskas, J. Listopadskis, K. Pranckevičius, P. Ličkus, J. Liūga, A. Špokevičius, P. Matulis, A. Jonaitis, J. Purelis, V. Motieka, J. Ivašauskas, J. Jodauga), laikomi Generalinio štabo kursų klausytojais ir nuo 1932 m. vasario 1 d. iki kovo 19 d. komandiruojami į Generalinio štabo valdybą atlikti stažą (7 str.). Generalinio štabo kursų pirmos laidos mokslo metų pradžia – 1932 m. balandžio 1 d. (8 str.).

Kandidatas į Generalinio štabo kursus I-ojo husarų Didžiojo Lietuvos Etmono kunigaikščio Jonušo Radvilos pulko kpt. S. Gudauskas 1931 m. lapkričio 10 d. susirgo ir buvo paguldytas į karo ligoninę. Dėl ligos į Generalinio štabo kursus nepriimtas (9 str.).

Papildant 1931 m. įsakymą kariuomenei Nr. 39, 4 str. skelbiama, kad kandidatų į Generalinio štabo kursus, remiantis egzaminų rezultatais, 9-jo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko kpt. T. Kuktos, Ryšių bataliono kpt. J. Šepečio ir 2-jo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo pulko ltn. V. Kiršino Generalinio štabo kursų pavasario egzaminai išlaikyti ir įskaitomi su sąlygomis įgyti kitą laipsnį (10 str.). Pasirašė krašto apsaugos ministras plk. B. Giedraitis ir Vyriausiojo štabo viršininkas gen. ltn. P. Kubiliūnas (LCVA, f. 384, ap. 1, b. 103, l. 39).

Pirmieji Generalinio štabo kursų mokslo metai prasidėjo 1932 m. balandžio 1 d. naujai suremontuotose buvusiose pašto valdybos patalpose. Kuklios išskilmės prasidėjo krašto apsaugos ministro plk. B. Giedraičio kalba, kuris pasveikino susirinkusiuosius, iškėlė naujos mokyklos svarbą Lietuvos kariuomenei ir visam kraštui bei perdavė Respublikos Prezidento ir savo linkėjimus sėkmingai dirbti sunkų ir garbingą darbą. Vėliau kursų vadovas gen. ltn. P. Kubiliūnas perskaitė įžanginę paskaitą, kurioje apžvelgė aukštosios karo mokyklos paskirtį ir kryptis, kuriomis jai teks dirbti. Krašto apsaugos ministrui pasiūlius, pirmosios laidos darbas buvo pradėtas visiems dalyviams sugiedojus himną. Tuomet įvyko mažo masto imatrikuliacija: kursų vadovas krašto apsaugos ministrui pristatė pirmos laidos kiekvie-

ną klausytoją atskirai. Vėliau taktikos lektorius gen. ltn. J. Jackus skaitė paskaitą „Pėstininkų manevras ir jo elementai“, kurioje dalyvavo krašto apsaugos ministras, kursų vadovas, visi lektoriai ir svečiai (Kardas, 1932, Nr. 5 (37), p. 67).

Pirmąją laidą sudarė 20 klausytojų. Visi klausytojai buvo baigę aukštesniąją mokyklą, dauguma – Lietuvos karo mokyklos auklėtiniai (15). Mokslas truko tris metus. Pirmieji mokslo metai prasidėjo 1932 m. balandžio 1 d. ir baigėsi 1933 m. kovo 29 d., antrųjų pradžia – 1933 m. balandžio 19 d., pabaiga – 1934 m. gegužės 14 d. Kursas baigėsi svarbesnių dalykų egzaminais ir taktine ekskursija. Mokslo metai buvo skirstomi į tris trimestrus.

Studijų diena prasidėdavo paprastai – jodinėjimo pamoka husarų pulko maniežo aikštėje. Vėliau vyko mokymo procesas auditorijose pagal numatytą tvarkaraštį. Apskritai, reikia pažymėti, kad klausytojų studijų dienos nebuvo galima tiksliai nustatyti valandomis, nes, išėjus iš auditorijos, ji tęsėsi ir namuose: visada reikėjo pasiruošti kitai dienai. Dienomis, kada vyko lauko pratybos, karo žaidimai, mokymas užtrukdavo ilgokai. O kur terminuoti rašto darbai, kurie kartais trūko po dvi savaites? (Kardas, 1934, Nr. 11 (188), p. 215).

Vytauto Didžiojo karininkų kursų Generalinio štabo skyriui 1933 m. buvo numatyta pedagoginiam darbui skirti 27,719 tūkst. Lt: specialūs dalykai – teorijos paskaitos (306 val.), eksperimentinės valandos ir rašto darbai (404 val.), kombinuoti darbai, karo žaidimai, lauko kelionės, egzaminai ir t. t. (292 val.); bendri dalykai – teorinės valandos (275 val.), jodinėjimas (145 val.) (LCVA, f. 1451, ap. 1, b. 31, l. 9).

Vyriausiojo štabo viršininko ir Generalinio štabo kursų pirmojo viršininko gen. ltn. P. Kubiliūno vaidmuo reiškėsi nuolatiniu ir glaudžiu vadovavimu kursams, mokomojo proceso tvarkymu, mokymo plano vykdymo kontrole ir priežiūra. Dar galutinai nesusiformavus lietuviškajai karo doktrinai, gen. P. Kubiliūnui mokslo metų eigoje teko nurodinėti šios doktrinos gaires, vienodinti kartais pasireškančias skirtingas pažiūras. Kursų viršininko patariamasis organas buvo pedagogų taryba, kurios sudėtis ir pagrindinių dalykų programos kiekvieną kartą buvo atskirai nustatomos.

Pagrindinę visų dėstyčių dalykų grupę sudarė bendroji, įvairių ginklų rūšių taktika (pėstininkų, artilerijos, kavalerijos, aviacijos ir t. t.) ir Generalinio štabo tarnyba. Panašiai kaip ir užsienio valstybių tokio tipo mokyklose šios grupės pagrindą sudarė bendroji taktika; antrą grupę – karo istorija, karo geografija, žinių rinkimas, užsienio valstybių kariuomenių organizacija, kariavimo dėsniai, ginklavimas, technikos priemonės ir kt., mobilizacija, geležinkeliai, šalies krantų apsauga; trečią grupę – bendrojo pobūdžio dalykai: valstybinė ir tarptautinė teisė, ekonomikos mokslų pagrindai, diplomatijos istorija, eksperimentinė ir karo psichologija, užsienio (lenkų, vokiečių) kalbos ir jodinėjimas.

Visus pagrindinius karinius dalykus dėstė Generalinio štabo karininkai, baigę mokyklas užsienyje. Dėstant pagrindinius dalykus, buvo laikomasi principo, kad lektoriai būtų baigę tą pačią užsienio karo mokyklą. Tam tikrų pagrindinių dalykų

(bendroji taktika, Generalinio štabo tarnyba) lektoriai buvo etatiniai darbuotojai, o jiems talkino asistentai.

Antraisiais mokslo metais buvo dėstomas ištisas teisės ir visuomenės mokslų ciklas, kurį skaitė Vytauto Didžiojo universiteto profesoriai: M. Romeris – *Valstybinę teisę*, V. Jurgutis – *Politinę ekonomiją*, A. Jaščenka – *Tarptautinę teisę*; Užsienio reikalų ministerijos Tautų Sąjungos referentas dr. L. Natkevičius – *Diplomatinę istoriją*. Šių dalykų kursas pagrindiniais bruožais sutampa su Vytauto Didžiojo universiteto dėstomais dalykais, nors kiek koncentruotas ir sutrumpintas, kur visi dalykai, ne tokie svarbūs karių auditorijai, yra eliminuoti.

Šias paskaitas, kaip turinčias platesnę reikšmę, klausė ne tik Generalinio štabo kursų klausytojai, bet ir kiti Kauno karininkai, kuriems dėl jų tarnybos pobūdžio teko susidurti su teisės ir visuomenės mokslų aktualijomis ir problemomis. Pirmoji tokios paskirties paskaita įvyko 1933 m. spalio 5 d. Generalinio štabo kursų patalpose, dalyvaujant Vyriausiojo štabo viršininkui, – prof. A. Jaščenka pradėjo *Tarptautinės teisės* kursą. Tam tikras pratybas vesti, taip pat vadovauti karo žaidimams, taktinėms kelionėms be nuolatinių lektorių būdavo kviečiami ir kiti karininkai (Kardas, 1933, Nr. 11 (173), p. 215; Kardas, 1934, Nr. 11 (188), p. 215).

Vytauto Didžiojo karininkų kursų Generalinio štabo skyrius mokymo programa prilygo kitų valstybių generalinių štabų akademijų programoms. Kaip ir užsienio generalinio štabo mokyklose, taip ir Lietuvos Generalinio štabo kursų mokymo pagrindą sudarė eksperimentinis metodas. Bendroje bei įvairių ginklų rūšių taktikoje ir Generalinio štabo tarnyboje vyravo konkrečių taikomųjų taktinių pratybų praktika. Teorijai tik tiek buvo skiriama vietos, kiek būtinai reikėjo, o visa medžiaga dėstoma pratybų metu. Taikomosios pratybos atliekamos klasėje ir lauke; be to, užduodami įvairūs klasės bei namų rašomieji darbai ir t. t. Visas mokymo procesas baigdavosi karo žaidimais, o mokslo metų pabaigoje vykdavo taktinė kelionė. Pvz., 1933 m. taktinė ekskursija vyko Alytaus apylinkėse, o 1934 m. – Klaipėdos krašte (Kardas, 1934, Nr. 11 (188), p. 220–222; Kardas, 1934, Nr. 11 (188), p. 216).

1934 m. gegužės 18 d. įvyko iškilmingos Generalinio štabo pirmosios laidos išleistuvės. Kad ši diena buvo aukštai vertinama, matyti iš Respublikos Prezidento, Vyriausybės ir aukštosios karo vadovybės apsilankymo ir jų pasisakymų.

Respublikos Prezidento 1934 m. gegužės 18 d. aktu Nr. 385 Vytauto Didžiojo karininkų kursų Generalinio štabo skyriaus pirmoji laida vadinama *Respublikos Prezidento Antano Smetonos generalinio štabo kursų laida*. Naujiesiems Generalinio štabo karininkams buvo įteikti diplomai ir kursų baigimo ženklai, kuriuos sukomponavo plk. V. Vitkauskas.

Vytauto Didžiojo karininkų kursų Generalinio štabo skyriaus Respublikos Prezidento A. Smetonos (pirmąją) laidą baigė 18 karininkų: plk. V. Giedrys, plk. lt. K. Sprangauskas; majorai – V. Kiršinas, A. Čepauskas, A. Urbšas, B. Gertus, L. Rupšys; kapitonai – A. Sperauskas, J. Listopadskis, K. Prancėvičius, P. Ličkus, A. Špokevičius, P. Matulis, A. Jonaitis, J. Purelis, V. Motieka; leitenantai – J. Ivašauskas, J. Jodauga; ir visiems, išskyrus kpt. P. Ličkų ir kpt. A. Jonaitį, suteik-

tos Generalinio štabo karininkų teisės (LCVA, f. 384, ap. 1, b. 111, l. 12).

Respublikos Prezidentas A. Smetona Generalinio štabo pirmos laidos išleistuvių proga kalbėjo: „Šiandien, mielieji karininkai, yra didi šventė jūsų, mano ir karinės vadovybės. Nors ją minime savybėje, tačiau prilygsta ji kitoms mūsų tautos šventėms. Juk tai labai svarbus įvykis Lietuvai susilaukti pirmos aukštojo mokslo karininkų laidos iš savo aukštosios karo mokyklos. Kad ir nesivadina skambiu akademijos vardu, ji betgi atstoja mums tolygias kitų kraštų mokslo įstaigas. Savo žemėje savo priemonėmis įgytos žinios ginklo pajėgai vadovauti geriau tarnauja mūsų šalies saugumo tikslui.

<...> Didi ir prakilni priedermė mokyti savo tautos jaunimą ginklą vartoti, jaunųjų kareivių būdą stiprinti. Visų pripažinta tiesa, tiesa ir reikalavimas, kad kareivis grįžtų iš kariuomenės namon geresnis, ne kaip prieš tai būdamas savo šeimoje, artimųjų tarpe. Tik iš taip auklėjamų kareivių gali susidaryti stipri ir neįveikiama kariuomenė. Svarbu žinios, bet dar svarbiau, vadinasi, žmogaus būdas. Jį tvirtinti rūpinkitės, mielieji karininkai. Pavedama savo jaunimą auklėti, tauta paveda jums savo buitį, savo ateitį. Štai kiek daug jums yra įtikėta, kiek daug vilties deda tauta aukštajai kariuomenės vadovybei <...>.“

Iškilmingų išleistuvių metu krašto apsaugos ministras plk. B. Giedraitis kalbėjo: „Ši diena reikšminga visai kariuomenei, nes nuo šios dienos į kariuomenę įsilieja naujas Gen. štabo karininkų kadrą, parengtas mūsų aukštojoje kariškoje mokykloje.

Iki šiolei dalis karininkų buvo siunčiami į užsienius. Ten mokslus baigę, jie virto lektorių kadru mūsų Gen. štabo kursams, o per jų darbą šiandien išleidžiame savo I laidą.

<...> Mūsų kariuomenė turi būti tautiška, turi surasti tautiškus tikslus ir norus. Greta kariškojo mokslo turi būti skiepijami ir ugdomi drausmė, tėvynės meilė, savo krašto pamėgimas. Čia – kiekvieno karininko darbo sritis“.

Po to kalbėjo Generalinio štabo kursų viršininkas gen. ltn. P. Kubiliūnas: „<...> Mums atgijusioje Lietuvoje tenka kurti savo kariuomenę technikos ir didelės pažangos laikais. Dėl įvairumo ir sudėtingumo priemonių, dabar vartojamų kautyne, kiekvienam karininkui reikia didelio pasirengimo ir daug žinių <...>.

Tokiam darbui pasirengti ir buvo organizuoti šie Generalinio štabo kursai. Tokios mokyklos reikalingumas buvo suprastas jau prieš 12 metų, bet dėl įvairių priežasčių darbas nebuvo pradėtas.

Dabar, kai mūsų kaimynai – lenkai, latviai, estai ir suomiai – švenčia savo karo akademijų dešimtmetį, mes teturime tik pirmosios laidos išleistuves. Bet pirmasis žingsnis nužengtas, tolesnis darbas bus varomas dar su didesniu pasiryžimu, ir mes tikri, kad ir karo mokslo srity mes susilyginsime su kaimynais ir turėsime mums prideramą vietą. Ši laida pavadinta Prezidento Smetonos vardu, nes iš pono Prezidento mes susilaukėm ypatingos paramos savo sunkiame darbe <...>.

Gilios padėkos žodžiai tartini ponui universiteto rektoriui, profesoriams ir dr. Natkevičiui, kurie plačiai dalyvavo mokymo darbe Generalinio štabo kursuose,

dar labiau sustiprindami ryšį tarp kariuomenės ir universiteto, kas ypač reikšminga šiais laikais, kada mokslas labai plačiai prisideda prie kariuomenės ir krašto gynimo tobulinimo ir stiprinimo.

Ypatingai sunkų darbą teko atlikti šių kursų lektoriams. Kiekviena pradžia sunki, juo labiau šiuose kursuose, kur kiekvieną dalyką lektoriams tenka iš naujo rengti ir vykdyti, nes karybos srityje beveik nėra tokių pastovių doktrinų kaip matematika, kuri tinka visoms tautoms ir visoms valstybėms. Karo mokslo pagrindiniai nuostatai yra priimti tie patys visose kariuomenėse, bet jų pritaikymas kiekvienoje kariuomenėje savotiškas, skirtingas; jis pareina nuo tautos būdo, vietovės, ginklavimo, techninio kariuomenės aprūpinimo ir daug kitų veiksnių.

Kiekviena karo akademija – savotiška laboratorija, kuri išskiria visa tai, kas savo kariuomenei tinka, ir nustato, kaip įvairias karybos mokslo sritis reikia taikyti gyvenime. Tokios rūšies platus darbas buvo atliktas ir mūsų Generalinio štabo kursuose; prireikė iš lektorių daug kūrybos ir labai jėgas įtempti bei pasiaukoti <...>“. Visų Generalinio štabo kursų klausytojų vardu kalbėjo gen. št. plk. V. Giedrys (Kardas, 1934, Nr. 11 (188), p. 203–204, 218–219).

Generalinio štabo kursų kelių metų patirtis parodė, kad kursus baigę karininkai buvo visiškai gerai pasirengę; ne vienas karininkas, baigęs kursų pirmąją laidą, įvairiuose kariuomenės štabuose, rikiuotės daliniuose ar karo mokslo srityje užėmė aukštas, atsakingas pareigas.

Lietuvos kariuomenės Vyriausiojo štabo viršininko (kartu ėjo ir kariuomenės vado pareigas) ir Generalinio štabo kursų viršininko pareigas gen. ltn. P. Kubiliūnas ėjo iki 1934 m. birželio 7 d. Tais metais jis teistas už dalyvavimą birželio 7–8 d. voldemarininkų puče. 1936 m. įsakymu kariuomenei Nr. 74 (str. 5) naujuoju kursų viršininku skiriamas Gen. štabo plk. V. Karvelis, kursų inspektoriai: Gen. štabo plk. V. Kiršinas, intendantūros plk. K. Ramanauskas (neetatinis). 1932 m. įsakymai kariuomenei Nr. 20 (str. 2 ir 3), 1934 m. Nr. 67 (str. 6 ir 7) ir Nr. 75 (str. 2) panaikinti (LCVA, f. 384, ap. 1, b. 111, l. 79, b. 123, l. 121, b. 127, l. 8).

Vyriausiojo štabo viršininkas gen. ltn. P. Kubiliūnas ir Generalinio štabo valdybos viršininkas gen. ltn. Z. Gerulaitis 1932 m. lapkričio 16 d. paskelbtame Vyriausiojo štabo aplinkraštyje Nr. 25 teigia, kad 1934 m. rugsėjo mėn. prie Vytauto Didžiojo karininkų kursų numatoma organizuoti Generalinio štabo kursų II laidą (LCVA, f. 1451, ap. 1, b. 90, l. 8).

Toliau tęsėsi Aukštųjų karininkų kursų pertvarka ir jų likvidavimas. Antai 1933 m. birželio 1 d. krašto apsaugos ministras plk. B. Giedraitis ir Vyriausiojo štabo viršininkas gen. ltn. P. Kubiliūnas pasirašė įsakymą kariuomenei Nr. 39, kuriame teigiama, kad Vytauto Didžiojo karininkų kursai ūkio atžvilgiu priskiriami prie Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos.

Vytauto Didžiojo karininkų kursų ūkio bylas ir turtą turėjo perduoti Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklai, išskyrus kursų Technikos skyriaus naudojamą turtą ir patalpas, kurias reikėjo perduoti karo technikos viršininkui.

Generalinio štabo kursus ūkio atžvilgiu aprūpina Vyriausiojo štabo ūkio sky-

rius. Šį pertvarkymą reikėjo įvykdyti iki 1933 m. rugpjūčio 1 d. 1932 m. įsakymas kariuomenei Nr. 20 nustojo veikęs.

1933 m. rugsėjo 6 d. įsakymu kariuomenei Nr. 62 įsakymas kariuomenei Nr. 39 papildomas taip:

Vytauto Didžiojo karininkų kursų skyriai nuo 1933 m. rugpjūčio 1 d. priklauso: a) Bendrasis ir Artilerijos skyriai visai atžvilgiais – Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos viršininkui; b) Inžinerijos ir Technikos skyriai visais atžvilgiais – karo technikos viršininkui; c) Administracijos kursų skyrius mokymo atžvilgiu – tiekimų viršininkui, visais kitais atžvilgiais – Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos viršininkui. Todėl iš dalies keičiamas 1933 m. įsakymo kariuomenei Nr. 3 str. 9 (LCVA, f. 384, ap. 1, b. 108, l. 9, 75).

Galutiniam Vytauto didžiojo karininkų kursų ūkio ir administracijos (rikiuotės) bylų likvidavimui prižiūrėti skiriamas plk. P. Bytautas su teise pasirašinėti už kursų viršininką reikalingus raštus. Likvidavimą praveisti, laikantis 1933 m. įsakymų kariuomenei Nr. 39 (str. 1), Nr. 62 (str. 1) ir slaptu įsakymu kariuomenei Nr. 5 nurodytos tvarkos (LCVA, f. 384, ap. 1, b. 108, l. 84).

1934 m. liepos 24 d. įsakymu kariuomenei Nr. 67 Vytauto Didžiojo karininkų kursų Bendrojo skyriaus inspektorius buvo kartu ir Generalinio štabo kursų (neetatinis) inspektorius. Generalinio štabo kursų inspektorius tiesiogiai pavaldus Vyriausiojo štabo viršininkui (6 str.).

Generalinio štabo kursų tvarkymo reikalais visus nurodymus, remiantis 1932 m. įsakymu kariuomenei Nr. 20 (3str.), Vyriausiojo štabo viršininkas duoda Generalinio štabo kursų inspektoriumi (7 str.) (LCVA, f. 384, ap. 1, b. 111, l. 111).

1933 m. vasario 20 d. Vyriausiojo štabo aplinkraštyje Nr. 4 skelbiama, kad prie konkursinių egzaminų į Generalinio štabo kursų II laidą prileisti 23 karininkai.

1934 m. sausio 8 d. įsakyme kariuomenei Nr. 8 teigiama, kad 15 karininkų kandidatų (majorai – K. Dabulevičius, I. Kraunaitis; kapitonai – T. Kukta, A. Dapkus, S. Žukaitis, J. Juknevičius, A. Malijonis, V. Sutkus, K. Kėželis, N. Ferensas, J. Strikas, V. Bulvičius; leitenantai – S. Garalis, M. Gecevičius, R. Kiaulėnas) priimta į Generalinio štabo kursų antrą laidą, nuo 1934 m. sausio 8 d. jie komandiruojami į Vyriausiąjį štabą ir toliau siunčiami į įvairias kariuomenės dalis stažuotei atlikti (LCVA, f. 384, ap. 1, b. 111, l. 9).

1935 m. vasario 15 d. kariuomenės aplinkraštyje Nr. 7 skelbiama, kad iš visų 1933 ir 1935 m. (Vyriausiojo štabo aplinkraščiai 1933 m. Nr. 14 ir 1934 m. Nr. 41) laikusiųjų į Generalinio štabo kursų antrą laidą egzaminus, galutinai priimta klausytojais 21 karininkas (LCVA, f. 929, ap. 6, b. 169, l. 67).

Generalinio štabo kursų antrosios laidos mokslo pradžia turėjo prasidėti 1934 m. rudenį, tačiau dėl tam tikrų priežasčių kursų antrosios laidos atidarymas įvyko tik 1935 m. kovo 1 d. Bene svarbiausia iš tų priežasčių buvo ta, kad, pradėjus vykdyti tam tikrus organizacinius kariuomenės pertvarkymo darbus, pasirodė, kad anksčiau numatytų ir jau parengtų kandidatų į Generalinio štabo kursų antrą laidą yra per mažai, kad jų skaičių reikia padidinti bent dvigubai. Tam reikėjo numatyti ir

naujus kandidatus, duoti jiems laiko pasiruošti stojamiesiems egzaminams. Tačiau kursai ir programa buvo taip sutvarkyta, kad pavėlavimas nė kiek netrukdė mokslo eigai. Siekiant neatsilikti nuo Europos valstybių karybos mokslo ir pasisemti patirties, kurią būtų galima pritaikyti Lietuvos sąlygoms, iš naujai priimtų 23 klausytojų į Generalinio štabo kursų antrąją laidą po vieną karininką buvo išsiųsta į Paryžiaus (mjr. I. Kraunaitis), Briuselio (mjr. P. Meškauskas) ir Prahos (mjr. V. Jankauskas) karo akademijas (Kardas, 1935, Nr. 10 (215), p. 222; Kardas, 1935, Nr. 24 (229), p. 549–551).

1934 m. rugpjūčio 10 d. įsakyme kariuomenei Nr. 75 (2 str.) teigiama, kad prie Vytauto Didžiojo karininkų kursų steigiami Intendantų kursai, kurių neetatiniu inspektoriumi skiriamas intendantas plk. ltn. K. Ramanauskas. Intendantų kursų inspektorius betarpiškai pavaldus Vyriausiojo štabo viršininkui. Intendantų kursus ūkio atžvilgiu aprūpina Vyriausiojo štabo ūkio skyrius (LCVA, f. 384, ap. 1, b. 111, l. 120).

Kartu su Generalinio štabo kursų antros laidos iškilmingu mokslo metų pradžios atidarymu buvo pažymėta ir Intendantų kursų mokslo pradžia, nes jie mokslo metus pradėjo 1934 m. rugsėjo 20 d., norėta, kad Intendantų skyriaus klausytojai visuomenės ir valstybės ūkio bei teisės mokslus studijuotų Vytauto Didžiojo universitete, todėl teko derintis prie šios mokymo įstaigos mokslo metų pradžios.

Reikia pažymėti, kad iki tol reikalingi Lietuvos kariuomenei intendantai buvo ruošiami atitinkamose užsienio aukštosiose mokyklose. Tačiau dėl lėšų stokos šiam reikalui didesnę diplomuotų intendantų skaičių užsienio šalyse sunku buvo parengti. Todėl, įsteigus Vytauto Didžiojo karininkų kursų Generalinio štabo skyrių, kilo sumanymas pradėti rengti Lietuvoje ir diplomuotų intendantų specialybės karininkus.

Mokslo metų pradžios iškilnėse dalyvavo Respublikos Prezidentas A. Smetona, krašto apsaugos ministras gen. ltn. P. Šniukšta, susisiekimo ministras J. Stanišauskas, Vytauto Didžiojo universiteto rektorius prof. M. Romeris, kariuomenės vadas Gen. štabo plk. S. Raštikis, Kariuomenės štabo viršininkas plk. J. Černius, aukštieji karininkai, kviestiniai svečiai ir patys klausytojai.

Vytauto Didžiojo universiteto rektorius prof. M. Romeris kalbėjo: „Man, kaip universiteto rektoriui ir tuo pat ex officio Lietuvos mokslo atstovui, šios dienos aktas yra malonus ir reikšmingas dvejopai – pirma, todėl, kad jis skiriamas Lietuvos laisvės išsaugojimo pajėgoms racionalizuoti ir stiprinti ir tatai drauge ir kitoms Lietuvos pajėgoms, neišskiriant ir mano atstovaujamo mokslo, svarbu, nes Lietuvos mokslas laisvai klestėti gali tik laisvoje Lietuvoje. Antra, todėl, kad drauge skiriamas ir mokslui, kurio racionalizacija yra ši krašto apsaugos funkcija. Be to, aš pats dalyvavęs pirmosios šių kursų laidos mokslo paruošimo darbe, kad ir neužimdamas specialės kursų sritys, įvertindamas jų atliktą darbą, džiaugiuos, kad šis darbas šioje srityje bus tęsiamas toliau ir duos Lietuvai gausingesnių vaisių.

Man malonu pasveikinti gerbiamąją kursų vadovybę universiteto vadovybės vardu ir tiek gerbiausiai kursų vadovybei ir visam jos mokomam personalui, tiek

gerbiamiesiems kursantams pareikšti V. D. universiteto pagarbą ir širdingą, draugišką simpatiją.“

Kariuomenės vadas Gen. štabo plk. S. Raštikis kalbėjo: „Džiugu mums, kariams, kad mūsų kariuomenė savo eilėse susilaukė jau dviejų aukštųjų karininkų mokyklų: Generalinio štabo kursų ir Intendantų kursų. Šitos mūsų mokyklos, teisybė, neturi skambių akademijų pavadinimų, bet esmė juk yra ne pavadinime, ne žodyje, bet susitvarkyme ir darbe. Generalinio štabo kursai jau turi pas mus praktiką ir ši kelių metų praktika parodė, kad iš tų kursų išėję karininkai yra visiškai gerai pasirengę. Juk ne vienas iš karininkų, baigusių Generalinio štabo kursų pirmąją laidą, užima dabar aukštas, atsakingas vietas ir tai įvairiuose kariuomenės štabuose, rikiuotės eilėse ar karo mokslo srityje. Ir šie žmonės, mūsų lietuviškuosius kursus baigę, kaip tik tvarkosi visiškai lygiomis su tais iš mūsų Generalinio štabo kolegų, kurie yra aukštuosius karo mokslus baigę garsiose Vakarų Europos kariuomenių akademijose.

Ir toliau, tobulindami savo Generalinio štabo kursus, be abejo, susilauksime visiškai rimtos ir geros mūsų aukštosios karo mokyklos. Tik mūsų Aukštieji intendantų kursai praktikos dar neturi. Bet reikia tikėtis, o aš esu įsitikinęs, kad, ir šioje srityje padėję daug darbo ir noro, susitvarkysime taip, kaip norėsime. Tad ir šie kursai, be abejonės, turės pasisekti ir pasiseks.

Generalinio štabo II laidos mokslo pradžia normališku laiku turėjo prasidėti pereinamųjų metų rudenį. Bet buvo priežasčių, kurių dėlei ši mokslo pradžia buvo atidėta iki šių metų kovo 1 d. Bene svarbiausia iš šių priežasčių buvo toji, kad, pradėjus vykdyti tam tikrus organizacinius mūsų kariuomenės pertvarkymo darbus, pasirodė, jog anksčiau numatytų ir jau parengtų kandidatų į Generalinio štabo kursų II laidą yra per maža, kad jų skaičių reikia didinti, žymiai didinti, bent dvigubai. O jei reikia didinti skaičius, tai reikia numatyti ir naujuosius kandidatus, duoti jiems bent kiek laiko prie egzaminų pasirengti, sutvarkyti konkursą ir išegzaminuoti. Tam visam pirmiausia reikalingas laikas. Štai viena iš svarbiausių priežasčių, kodėl kursų pradžia buvo nustatyta ne rudenį, bet kovo mėnesį. Tačiau kursai ir programa taip sutvarkyta, kad tas pavėlavimas nė kiek nekliudys mokslo eigai.

Apie Generalinio štabo kursų reikšmę man visiškai netenka kalbėti. Jo Ekselencija Ponas Respublikos Prezidentas jau daug gilių minčių mums čia pasakė. Be to, ir anksčiau šitais klausimais mūsų yra girdėta, skaityta ir rašyta. Aš čia norėjau tikrai viena pridėti, kad mes, pradėję rengti pas save Lietuvoje Generalinio štabo diplomuotus karininkus ir tuo būdu perėję prie vienodo diplomuoto karininko parengimo, negalime visiškai atsakyti, atsiriboti nuo užsienio generalinio štabo akademijų. Mums ne vis tiek, kas tose akademijose dabar daroma, kokios naujos problemos sprendžiamos, kokie nauji metodai nagrinėjami ir kokios naujos taktiškos bei strategiškos pažiūros ten gvildenamos. Tai svarbu žinoti, kad kitų patyrimas galima būtų pritaikinti ir savo lietuviškose sąlygose. Šitam viskam gauti informacijų vien tik iš spaudos nepakanka, tam reikalingi žmonės, kurie patys visa tai pergyventų ir pamatytų. Todėl reikalinga siųsti ir mūsų atstovai į tas mokyklas.

Todėl ir tarp naujai priimtų į Generalinio štabo kursų karininkų bus numatyti keli, kurie jau šiais metais, ateinančią vasarą ar rudenį, turės išvykti į Vakarų Europos generalinio štabo kursų, bent po vieną į Paryžiaus, Briuselio ir Prahos mokyklas. Generalinio štabo kursų lektoriams taip pat gal teks trumpesnę laiką išvykti į vieną kitą Vakarų Europos akademiją savo žinioms pagilinti ir vietoje prisiziūrėti <...>.“ (Kardas, 1935, Nr. 6 (211), p. 120–122).

Mokymo laikas paskirstytas į parengiamąjį (stažuotės), pirmuosius ir antruosius mokslo metus. Stažuotė atlikta įvairiuose ginklų rūšių daliniuose, poligone ir Kariuomenės štabe ir trūko 14,5 mėnesio, o akademinis mokslas – 2 metus ir 4 mėnesius. Kiekvienis mokslo metai buvo suskirstyti į tris trimestrus po 3–4 mėnesius, o paskutinis truko net 6 mėnesius. Kiekviename trimestre studijuotas tam tikras teorijos ir įvairių pratybų ciklas. Kiekvienas trimestras baigėsi arba pratybomis lauke, arba karo žaidimu arba taktine kelione. Paskutinis trimestras buvo baigtas karo žaidimu, baigiamaisiais darbais ir taktine bei istorine kelione.

Kasdien auditorijose buvo mokomasi 5–6 val., o pratybos lauke, kurių buvo daug, užtrukdavo nuo ryto iki sutemų, t. y. 10–12 val., o kartais ir daugiau. Po pietų ir vakarais, o kartais ir dar vėlesniu laiku klausytojai turėjo rengti parengiamuosius darbus kitai dienai.

Generalinio štabo antrosios laidos klausytojai buvo mokomi pagal analogišką pirmosios laidos mokymo programą. Kursuose mokymo pagrindu irgi taikomas *eksperimentinis metodas*. Nauja šioje laidoje tai, kad įvedamos instruktavimo pratybos, *kurių tikslas* – klausytoją parengti taktikos mokymo vadovo instruktoriaus pareigoms (Kardas, 1935, Nr. 24(229), p. 549–551; Mūsų žinynas, 1937, t. 33, Nr. 7 (148), p. 85–86).

Darbai auditorijoje (paskaitoms, pratyboms ir t. t.) buvo skirta apie 500 dienų (arba apie 2500 val.), o darbai lauke (pratybos ir taktinės kelionės) – per 100 dienų (arba per 1000 val.). Santykis tarp auditorinių valandų ir skirtų darbui lauke valandų – 2,5:1. Į šį valandų skaičių neįėjo klausytojų pasirengimas namie. Be paskaitų, karo žaidimų ir taktinių kelionių vien tik eksperimentinių pratybų iš visų mokslo dalykų per du mokslo metus klasėje atlikta apie 200, lauke – apie 60 (Kardas, 1937, Nr. 13 (267), p. 303–306).

Naujai įsteigto Intendantų skyriaus tikslas – parengti išsilavinusius intendantų specialybės karininkus. Baigę šį skyrių, karininkai turėjo sugebėti eiti stambesnių kariuomenės junginių (divizijų) intendantų pareigas, o taip pat vadovauti kariuomenės Intendantūros centro įstaigų darbui. Šio skyriaus mokymo programa bendrais bruožais atitiko užsienio valstybių tokio tipo mokyklų programas. Į pirmąją Intendantų skyriaus laidą buvo priimti tik 8 klausytojai, nes, išleidus didesnę diplomuotų intendantų skaičių, susidarytų kai kurių problemų, skirstant juos į negausias intendantūros tarnybas. Kadangi nuo sumanymo steigti intendantų skyrių iki numatomo jo mokslo pradžios buvo likę labai nedaug laiko, tai klausytojai į pirmąją laidą priimami ne konkurso būdu, bet vadovybės parinkti iš karininkų tarpo, kurie pareiškė pageidavimą studijuoti kursuose.

Dėl lėšų taupymo mokslo eiga šiame skyriuje susidarė gana sudėtinga, nes klausytojai programoje numatytus dalykus turėjo studijuoti trijose mokymo įstaigose: Vytauto Didžiojo generalinio štabo skyriuje, intendantų skyriuje ir Vytauto Didžiojo universitete. Klausytojams leista užsienio kalbas mokytis Generalinio štabo kursų skyriuje arba universitete.

Intendantų skyriaus mokslas prasidėjo 1934 m. rugsėjo 20 d. ir baigėsi 1937 m. birželio 28 d. Visą mokymosi laiką galima suskirstyti į tris etapus. Pirmojo etapo (1934 m. rugsėjo 20 d. – 1935 m. kovo 1 d.) metu mokslas vyko Vytauto Didžiojo universitete; antrojo etapo (1935 m. kovo 1 d. – 1936 m. gruodžio 31 d.) – Generalinio štabo skyriuje, Intendantų skyriuje ir Vytauto Didžiojo universitete; trečiojo etapo (1937 m. sausio 1 d. – 1937 m. birželio 28 d.) – Generalinio štabo skyriuje ir Vytauto Didžiojo universitete. Visas mokslas tęsėsi 2 metus ir 9 mėnesius (Kardas, 1937, Nr. 13 (267), p. 309–310).

Intendantų skyriaus klausytojai Generalinio štabo skyriuje kartu su šio skyriaus klausytojais išklausė gana didelę dalį bendrosios taktikos teorinių paskaitų ir atliko nemažai eksperimentinių bendrosios taktikos pratybų, kurios sudarė Generalinio štabo ir intendantūros lauko tarnybos eksperimentinių pratybų pagrindą; išstudijavo visą Generalinio štabo tarnybos kursą, o iš ginklų rūšių taktikos (pėstininkų, kavalerijos ir artilerijos) dalyvavo tik keliose charakteringesnėse pratybose, kurių metu turėjo paaiškėti tų ginklų rūšių kautynėse panaudojimo ypatybės, kurios turi įtakos jų aprūpinimui. Be to, Intendantūros skyriaus klausytojai dalyvavo visuose karo žaidimuose ir abejose taktinėse kelionėse. Karo žaidimų ir taktinių kelionių metu jiems teko padirbėti įvairių kariuomenės junginių intendantų ir kitų ūkio pareigūnų pareigose. Šiame skyriuje jie taip pat išklausė mobilizacijos, tarptautinės teisės paskaitas ir mokėsi užsienio kalbų.

Intendantų skyriuje tik intendantūros lauko tarnyba buvo dėstoma paskaitų ir eksperimentinių pratybų metodu, o kiti dalykai – teorinių paskaitų forma, tačiau, kur tik buvo galima, taikomas parodomasis metodas. Teorinėse paskaitose aptartieji dalykai praktinių darbų ir mokomųjų ekskursijų metu buvo apžiūrimi ir detaliam nagrinėjami. Be to, studijuota taikos meto ūkis, techniškoji maitinimo tarnyba, dangos ir aprangos medžiagų bei reikmenų technologija ir gamyba, ūkio mobilizacija, techniškiosios intendantūros tarnybos instaliacijos, arkliai ir jų priežiūra, karo būdžiamoji teisė, statyba, vykdoma praktika įmonėse, mokomasi užsienio kalbų ir jojimo (Kardas, 1937, Nr. 13 (267), p. 305–306).

Vytauto Didžiojo universitete kartu su studentais studijuota politinė ekonomija, statistika, ūkio geografija, prekių, finansų mokslas, valstybinė, civilinė, administracinė, prekybinė teisė, knygvedyba, socialinė apsauga, privataus ūkio mokslas. Intendantų skyriaus klausytojams, besitaikantiems prie universiteto tvarkos, paskaitų teko klausyti popiet. Be paskaitų ir praktikos įmonėse, darbo metodas buvo panašus į Generalinio štabo skyriaus metodą. Mokslo metus užbaigė birželio 2–20 d. organizuota Generalinio štabo ir Intendantų skyriaus mokymo plane numatyta taktinė kelionė į Vakarų Aukštaitijos ir Pietų Žemaitijos apylinkes, kuri suteikė klausy-

tojams progą įgytas žinias praktiškai pritaikyti tariamų kautynių lauke, išbandyti savo pasirengimo laipsnį ir jėgas: per pratybas, vykdant taktinius uždavinius lauke ir vadavietėse, padirbėti vadų ir štabų bei tarnybų pareigūnų pareigose; kautynių eigoje laiku susiorientuoti ir priimti pagal susidariusias aplinkybes sprendimus; pažinti ir įvertinti didesnę savo krašto vietovės plotą (Kardas, 1937, Nr. 13 (267), p. 307–310).

Respublikos Prezidento 1936 m. lapkričio 23 d. aktu Nr. 1372 Vytauto Didžiojo karininkų kursų inspektorius Generalinio štabo plk. V. Karvelis atleidžiamas iš užimamų pareigų (2 str.) ir skiriamas kursų viršininko pareigas eiti (5 str.). Respublikos Prezidento 1936 m. lapkričio 23 d. aktu Nr. 1373 Kariuomenės štabo III skyriaus viršininkas Generalinio štabo plk. ltn. V. Kiršinas atleidžiamas iš užimamų pareigų ir skiriamas kursų inspektoriumi (4 str.) (LCVA, f. 384, ap. 1, b. 123, l. 121).

Gen. štabo plk. V. Kiršinas 1937 m. rašė, kad „Generalinio štabo ir Intendantų skyrių mokymo programos prilygsta, o kai kuriuose dalykuose net platesnės negu tolygiosios užsienio karo mokslo įstaigose, kurios ten vadinamos aukštosiomis karo mokyklomis (Prancūzija, Čekoslovakija, Lenkija, Latvija, Estija) ar akademijomis (Rusija) ir turi aukštųjų karo mokyklų teises. Tuo tarpu mūsų aukštoji karo mokykla vadinama kursais.

Kilo reikalas šį klausimą sutvarkyti įstatymo keliu. Kariuomenės vadui įsakius, tokio įstatymo projektas parengtas ir įteiktas kariuomenės vadovybei.

Šiuo įstatymu Vytauto Didžiojo karininkų kursus siūloma vadinti Vytauto Didžiojo aukštąja karo mokykla. Mokyklai suteikiamos aukštosios karo mokyklos teisės. Įstatymą turės papildyti atitinkamos karo vadovybės išleistos taisyklės ir mokyklos statutas, kuris jau baigiamas rengti.“

„<...> Panašus reikalas ir su Generalinio štabo bei Intendantų skyrių baigimo ženklų (aukštosios mokyklos). Šis klausimas laukia greito galutinio išsprendimo, nes š. m. balandžio mėn. 10 d. konkurso keliu gaunami ženklų projektai. Norima, kad ženklas atitiktų šias sąlygas: išreikštų valstybinę emblemą, pažymėtų Vytauto Didžiojo asmenį, turėtų laurų ar ažuolo lapų vainiką, atitiktų mokslinę skyriaus paskirtį, būtų gražus ir praktiškas <...>.“ (Kardas, 1937, Nr. 13 (267), p. 307–308).

1937 m. birželio 28 d. įvyko Generalinio štabo kursų skyriaus antrosios laidos ir Intendantų pirmosios skyriaus laidos išspūdingos išleistuvės.

Generalinio štabo skyriaus II laidą baigė ir įgijo Generalinio štabo karininko teises 20 karininkų: majorai – T. Bartkus, P. Bilevičius, K. Dabulevičius, P. Grėbliuskas, J. Juknevičius, M. Mačiokas, J. Šepetys, P. Žukas ir S. Žukaitis; kapitonai – V. Bulvičius, N. Ferensas, M. Gecevičius, J. Giedra, A. Impulevičius, R. Kiaulėnas, T. Kutka, A. Malijonis, M. Naujokas, J. Navikas ir V. Sutkus (LCVA, f. 384, ap. 1, b. 127, l. 55).

Intendantų skyriaus I laidą baigė ir įgijo intendanto teises 7 karininkai: kapitonai – J. Bačkys, V. Baršauskas, J. Būbelis, V. Gogelis ir J. Liūga; leitenantai – V. Černius ir J. Petraitis (Kardas, 1937, Nr. 13 (267), p. 311).

Mokslo metų pabaigos iškilmės pradėtos Karo muziejaus sodelyje. 9.00 val.

Vytauto Didžiojo karininkų kursų lektoriai ir klausytojai susirinko prie žuvusiųjų paminklo. Kursų viršininkas Gen. štabo plk. V. Karvelis ir abiejų skyrių vyresnieji Gen. štabo mjr. M. Mačiokas ir int. kpt. V. Baršauskas, grojant orkestrui gedulingą maršą, padėjo vainiką prie Nežinomo kareivio kapo.

Po pamaldų Kauno įgulos bažnyčioje Lietuvos karininkų ramovės didžiojoje salėje įvyko iškilmingos išleistuvės, kuriose dalyvavo Respublikos Prezidentas A. Smetona, Ministras Pirmininkas J. Tūbelis, Seimo Pirmininkas K. Šakenis, krašto apsaugos ministras brg. gen. S. Dirmantas, užsienio reikalų ministras S. Lozoraitis, vidaus reikalų ministras ats. brg. gen. J. Čaplikas, kariuomenės vadas Gen. štabo plk. S. Raštikis, gen. S. Žukauskas, l. e. tiekimo viršininko pareigas brg. gen. K. Navakas, valstybės kontrolierius J. Mašiotas, Kauno miesto burmistras A. Merkys, brg. gen. E. Vimeris, brg. gen. K. Popeliučka, brg. gen. K. Tallat-Kelpša, aviacijos viršininkas plk. A. Gustaitis, Šaulių sąjungos vadas plk. P. Saladžius, SSSR karo atašė plk. Tiagunovas, Latvijos karo atašė Gen. štabo kpt. Deglavas, Kauno įgulos dalinių vadai, karo įstaigų viršininkai ir spaudos atstovai.

Išleistuves pradėjo Vytauto Didžiojo karininkų kursų viršininkas Gen. štabo plk. P. Karvelis, o kursų inspektorius Gen. štabo plk. V. Kiršinas perskaitė įsakymą kariuomenei apie kursų baigimą. Respublikos Prezidentas A. Smetona klausytojams įteikė diplomus, sveikindamas kiekvieną baigusįjį rankos paspaudimu.

Po diplomų įteikimo Aukštųjų karininkų kursų viršininkas Gen. štabo plk. P. Karvelis savo pranešime plačiai nušvietė kursų veiklą ir pamokančiu žodžiu kreipėsi į baigusius mokslą klausytojus: „<...> Nepamirškite, kad mūsų kariuomenei, turint galvoje mūsų sąlygas, kritišku ir sunkiu momentu teks pakelti daug sunkesnę naštą, negu kitų valstybių kariuomenėms. Todėl ir kiekvienam Jūsų teks dirbti daug daugiau, dažnai keliuose pareigose, negu panašūs pareigūnai dirba kitoje kariuomenėje. Tai žinodami, pratinkitės ir grūdinkitės jau dabar, taikos metu <...>.“ (Kardas, 1937, Nr. 13 (267), p. 306).

Kariuomenės vadas Gen. štabo plk. S. Raštikis pabrėžė, kad baigę mokslus savo krašte karininkai savo pasirengimu visiškai prilygsta baigusiems mokslus užsienyje.

<...> Mūsų kariuomenei nereikalingi „genštabistai“, teoriškai ir paviršutiniškai pasiruošę valdyti sudėtingas armijas, o praktiškai nesugebą duoti aiškaus ir konkretaus uždavinio net paprastam pėstininkų batalionui; mums nereikalingi „intendantai“ – akli, nepermaldaujami ir trukdą darbą biurokratai arba tik diplomuoti buhalteriai. Tokių mums nereikia. Mums visose ginklų rūšyse ir tarnybose reikalingi stipraus būdo, tvirtos valios, šaltų nervų, savarankiški, logiškai ir realistiškai gali galvoti ir spręsti ir sugebą nepaskęsti smulkmenose, darbštūs, kupini iniciatyvos ir optimizmo ir visa siela atsidavę Tėvynei ir tarnybai vadai ir viršininkai.

Tėvynės meilė, garbė ir pareiga turi būti kiekvieno, o ypatingai diplomuoto, karininko gyvenimo rodyklė.“ (Kardas, 1937, Nr. 13 (267), p. 302).

Respublikos Prezidentas A. Smetona, sveikindamas aukštąjį karo mokslą baigusius karininkus, pažymėjo, kad „<...> mokyti kariai reikalingi Šaulių sąjungai,

kaip pagelbinei ginklo pajėgai. Turime jaunimo organizacijų, kurioms tiktų kariniai auklėtojai. Jaunuoliai mėgsta kariuomenę ir į ją lygiuojasi. Jaunuoliai – gera medžiaga tautai stiprinti.

Mūsų karininkų reikšmė labai didelė ir kitose valdymo srityse, ypačiai Vidaus reikalų ministerijoje, kur jie eina atsakingas pareigas. Ir savivaldybėse atsargos karininkai dažnai stovi priešakinėse vietose kaip miestų burmistrai. Žodžiu sakant, kariuomenė duoda labai daug žmonių krašto administracijai.

Vadinasi, mūsų paprastoji ir aukštoji karo mokykla savo svoriu siekia toli už kariuomenės ribų ir dėl to kiekviena jų laida esti laimikis ne tik kariuomenei, bet ir visuomenei.“

Karo mokslas „turi būti tautiškas, pritaikytas taip, kaip reikalauja ir leidžia mūsų ginklo pajėgos. Mūsų aukštoji karo mokykla čia daug yra pasiekusi. Taigi, mes džiaugiamės ne vien tuo, kad mūsų mokytų karininkų padaugėjo, bet ir tuo, kad mūsų karo mokslas sustiprėjo. Reikia tikėtis, kad toliau jis dar stiprės <...>.“ (Kardas, 1937, Nr. 13 (267), p. 301).

Visų baigusių kursus karininkų vardu pasisakė kursų vyresnysis Gen. štabo mjr. M. Mašiotas: „<...> Mus džiugina ir kelia mummyse pasididžiavimą, kad turėjome progos įgyti aukštąjį karo mokslą savojoje mokykloje savojo krašto sąlygomis, savo jėgomis ir priemonėmis, kurių taip gausiai, atsižvelgiant į mūsų valstybės išteklius, teikė mūsų vadovybė.

Prie šių sąlygų įgytos žinios, tikime, bus mūsų kariuomenei naudingesnės, o mums jos brangesnės negu svetur gautos <...>.“ (Kardas, 1937, Nr. 13 (267), p. 311–312).

1935 m. lapkričio 30 d. kariuomenės aplinkraštis Nr. 22 skelbė, kad 40 karininkų leista laikyti konkursinius egzaminus į Vytauto Didžiojo karininkų kursų Generalinio štabo skyriaus III laidą (LCVA, f. 929, ap. 6, b. 170, l. 128). Konkursiniai egzaminai numatyti 1936 m. spalio 5 d. Vytauto Didžiojo karininkų kursų patalpose. Egzaminai laikomi iš šių dalykų: bendroji taktika (raštu), geografija (raštu), lietuvių kalba (raštu), topografija (raštu), bendroji taktika (žodžiu), pėstininkų taktika (iš pėstininkų taktikos programos p. A), pėstininkų taktika (iš pėstininkų taktikos programos p. B), karo istorija (žodžiu), geografija (žodžiu), istorija (žodžiu), Rytų Europos kalbos (rusų, lenkų), Vakarų Europos kalbos (prancūzų, vokiečių) (LCVA, f. 929, ap. 6, b. 183, l. 68). Konkursinius egzaminus į Generalinio štabo kursų trečią laidą iš 34 laikiusiųjų išlaikė 24, tačiau 2 dėl konkurso į kursus nepriimti (LCVA, f. 929, ap. 6, b. 182, l. 31).

Generalinio štabo kursų trečioji laida mokslo metus pradėjo 1937 m. rugsėjo 1 d. Šios laidos mokslo metų pradžia buvo pažymėta kukliai, be ypatingų ceremonijų. Konkursinius egzaminus išlaikius, į mokyklą įstodavo tik apie 25–30 % kandidatų.

Trečioji laida mokslo metus pradėjo laiku – kaip ir visos mokyklos. Šios laidos mokymo programa buvo panaši į antrosios laidos, tačiau su kai kuriais pakeitimais, susijusiais su dviejų metų patyrimu. Šiai laidai kursas šiek tiek padidintas,

o visas mokymo laikas keliais mėnesiais sutrumpintas: numatyta daugiau karo žaidimų, pratybų lauke ne tik vasarą, bet ir žiemą ir t. t. Kursų viršininkas Gen. štabo plk. P. Karvelis pirmąją paskaita „Pagrindiniai sprendimo elementai“ pradėjo akademines studijas trečiojoje laidoje (Kardas, 1939, Nr. 15 (317), p. 378–379).

Dar prieš išleidžiant trečiąją laidą, buvo surinkti kandidatai laikyti konkursinius egzaminus ketvirtajai laidai. 1938 m. spalio 8 d. 39 karininkai atvyko į kursus ir pradėjo laikyti antruosius konkursinius stojamuosius egzaminus į Generalinio štabo skyriaus ketvirtąją laidą (LCVA, f. 1451, ap. 1, b. 106, l. 6).

2. Vytauto Didžiojo aukštoji karo mokykla

1938 m. spalio 11 d. svarstant Seime Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos įstatymo projektą, laikinai einantis krašto apsaugos ministro pareigas kariuomenės vadas brg. gen. S. Raštikis kalbėjo: „<...> Savo aukštąją mokyklą faktinai turime, tai – Aukštieji karininkų kursai, kurie veikia Vytauto Didžiojo vardu. Jie veikia 1922 m. priimtu statutu, kuris yra nutolęs nuo gyvenimo, kad dabar beveik neįmanoma jo vykdyti. Atskirais kariuomenės vadovybės įsakymais kursai kelis kartus pertvarkyti, jau yra išleidę kelias Generalinio štabo ir intendantūros specialybės karininkų laidas, jie veikia ir yra taip sutvarkyti, kaip nurodyta dabar Seime svarstomame įstatyme. Seimas dabar prašomas ne kokių naujūnų įvesti, bet įteisinti esamą padėtį.

Nenorėta reklamuotis „Karo akademijos“ ar „Generalinio štabo akademijos“ vardu, parinktas kuklesnis ir tikrai lietuviškas pavadinimas – Aukštoji karo mokykla. Turime Karo mokyklą, turėsime ir Aukštąją karo mokyklą. Suteikti tai mokyklai aukštosios mokyklos vardą ir teises reikia, nes karininkui šią mokyklą baigti reikia ne tik pasiruošimo, darbo, bet ir laiko studijoms ne mažiau nei studentui universitete ar kitoje aukštojoje mokykloje. Juk dabar į Karo mokyklą priimami tik baigę gimnaziją. Karo mokykloje turi mokytis trejus metus. Po to tik geriausieji karininkai, atlikę stažą, pasiruošę ir išlaikę dvejus konkursinius egzaminus, gali patekti į Aukštąją karo mokyklą, kur mokslas su ginklų rūšių praktika trunka taip pat trejus metus, o gali būti ir ketverius. Tik po to karininkas gali gauti diplomuoto karininko vardą. Taigi, atrodo, kad diplomui gauti iš karininko net daugiau reikalaujam nei iš studento kitose civilinėse aukštosiose mokyklose.“

Kariuomenės vadas brg. gen. S. Raštikis nurodė, „<...> kad dabar mokosi trečioji Generalinio štabo skyriaus karininkų laida ir ruošiami kandidatai ketvirtajai laidai, o Intendantų skyrius tėra išleidęs tik vieną laidą ir tuo tarpu naujos laidos neturi, bet prireikus ji galės būti sušaukta. Kitų skyrių taip pat neturi, bet reikia kariuomenės vadovybei palikti laisvę pačiai spręsti, jei kils reikalas, kad ji ateityje galėtų ir kitus skyrius, pvz., artilerijos, kavalerijos, aviacijos, karo technikos ir kt. įsteigti. Visų dėstomų dalykų įstatyme pažymėti negalima, nes tai būtų negyvenimiška. Karo mokslas negali būti sustingęs, jis nuolat taikosi prie naujų gyvenimo aplinkybių. Kas šiandien aktualu, tas rytoj gali būti visai nesvarbu ir antraip, užtat

šioje srityje įstatymas numato didesnę lankstumą ir paveda šį reikalą tvarkyti kariuomenės vadui. Mokslo personalas pavadintas ne profesoriais, bet lektorais, nes personalo daugumą sudaro tikrosios tarnybos karininkai, kurie negali dirbti vienos srities tyrinėjimuose ir mokslo studijose, nes, visų pirma, jie yra vadai ir jų visa tarnybos eiga turi būti tvarkoma ne kaip mokslo žmonių, bet kaip karininkų – vadų. Į mokyklą priimami tik ligi kapitono laipsnio ir ne senesni kaip 35 m. amžiaus dėl to, kad per eilę metų nuolat tobulinant karininkų kadrą ir renkant kandidatus į įvairias mokyklas ir kursus, buvo taip perkošti visi karininkai, kad jau atėjo laikas, jog vyresnieji jau užima atsakingas vietas arba jau yra baigę įvairias mokyklas ir kursus arba jie pasiekę tokį amžių ir užimamą vietą, kad dėl įvairių priežasčių jau neapsimoka jų sodinti į vieną suolą su leitenantais ir versti čia mokytis trejus ar ketverius metus, kad po to galėtų užimti beveik tas pačias vietas, kurias jie dabar yra užėmę. Kitas reikalas tuos karininkus tobulinti įvairiuose trumpesniuose kursuose, nors ir prie tos pačios Aukštosios mokyklos. Toks tobulinimas yra ir bus daromas. Į Aukštąją mokyklą atsiranda gana daug kandidatų. Pvz., į naują karininkų laidą, kuri susirinks tik 1939 m. rudenį, jau dabar yra raštu pareiškę norą įstoti 96 karininkai, o priimti galima tik apie 25 karininkus.“

Baigdamas pranešimą, brg. gen. S. Raštikis pareiškė, „<...> kad šį įstatymą priėmus, nereikės naujų išlaidų daryti, nes bus tik įteisinta tai, kas ligi šiol jau vykdoma“ (Karys, 1938, Nr. 41 (1009), p. 1143–1144).

1 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad Generalinio štabo kursuose daugiausia mokėsi pėstininkų specialybės karininkai.

1 lentelė. Generalinio štabo kursų klausytojai pagal specialybes (%)

Specialybės	Generalinio štabo kursų laidos				Vidutiniškai
	I laida	II laida	III laida	IV laida	
Pėstininkai	50	46	75	66,5	59,37
Artillerija	19	16,5	20	8,5	16
Kavalerija	-	8,5	5	16,5	7,5
Aviacija	-	12,5	-	4,25	4,19
Inžinerija	31	16,5	-	4,25	12,94

1938 m. gruodžio 10 d. Respublikos Prezidentas A. Smetona paskelbė Seimo priimtą (1938 m. gruodžio 1 d.) įstatymą, pagal kurį Vytauto Didžiojo karininkų kursai pavadinami *Vytauto Didžiojo aukštąja karo mokykla*, kurios tikslas – 1) suteikti karininkams aukštojo karo mokslo žinių, 2) kurti ir tobulinti karo mokslą ir jo rezultatus taikyti krašto sąlygoms ir poreikiams (1, 2 str.).

3 str. minimas Intendantų skyrius veikė tik su antra Generalinio štabo skyriaus laida. Kitų skyrių įkurti nespėjo.

Aukštojoje karo mokykloje dėstoma bendroji, ginklų rūšių ir tarnybų taktika, karo istorija, karo geografija. 4 str. 4 punkte minimi papildomi kariniai dalykai – tai

paskaitos, kurių metu klausytojai buvo supažindinami su karine žvalgyba ir kontržvalgyba, užsienio valstybių karo laivynais ir pan. Minimi bendrieji mokslo dalykai – valstybinė ir tarptautinė teisė, karo psichologija, lietuvių, užsienio kalbos ir kūno kultūra. Mokslo planą nustato kariuomenės vadas.

Pedagoginį personalą sudaro etatiniai ir neetatiniai lektoriai. Pedagoginį personalą parenka kariuomenės vadas (5–6 str.). Lektoriais gali būti: 1) kariniams dalykams – karininkai, baigę aukštąją karo mokyklą, 2) bendriesiems ir kitų specialybių dalykams – karininkai, įgiję aukštąjį ar aukštąjį bendrąjį išsilavinimą, arba su aukštuoju išsilavinimu civiliai asmenys, 3) papildomiems specialiems karo dalykams, užsienio kalbos ir fiziniam lavinimui – atitinkami specialistai, nors ir neturintys aukštojo išsilavinimo (7 str.). Mokyklai vadovauja viršininkas, kuris pavaldus kariuomenės vadui (8 str.).

Lektorių tarybą sudaro mokyklos viršininkas, inspektorius ir aukštąją karo mokyklą baigę lektoriai. Prireikus mokyklos viršininkas į lektorių tarybos posėdžius gali kviešti ir kitus mokyklos lektorius patariamuoju balsu (9 str.). Lektorių tarybą kviečia ir jai vadovauja mokyklos viršininkas (10 str.). Lektorių taryba: 1) svarsto mokslo ir mokymo klausimus, 2) vertina klausytojų pažangumą (11 str.).

Klausytojų skaičių, mokslo pradžią ir pabaigą nustato kariuomenės vadas (12 str.). Klausytojais galėjo būti: 1) tikrosios karo tarnybos karininkai ne aukštesni nei kapitono laipsnio, 2) ne vyresni kaip 35 m. amžiaus, 3) ištarnavę karininkais ne mažiau kaip 5 m., taip pat ne mažiau kaip 3 m. rikiuotėje, 4) per paskutinius dvejus metus gerai atestuoti, 5) sveikatos atžvilgiu tinkami rikiuotei, 6) išlaikę kariuomenės vado nustatytus konkursinius egzaminus (13 str.). Į mokyklą klausytojus skiria kariuomenės vadas pagal mokyklos viršininko pateiktą išlaikiusiųjų konkursinius egzaminus karininkų sąrašą (14 str.).

Akademinio mokslo trukmė (15 str.) – dveji metai. Kariuomenės vadas (16 str.) galėjo akademinio mokslo laiką pratęsti iki 6 mėnesių. Klausytojai atlieka vienerių metų stažuotę kariuomenės daliniuose. Kariuomenės vadas stažuotę dalyse gali prailginti, sutrumpinti ar visai neskirti (16 str.).

Norint baigti mokyklą, reikia: 1) įsisavinti mokyklos programą, 2) atlikti mokymo plane numatytus baigiamuosius darbus arba išlaikyti nustatytus egzaminus, 3) turėti gerą atestaciją (17 str.). Karininkas, atitinkantis nustatytas 17 str. sąlygas, gauna mokyklos baigimo diplomą, kuris suteikia aukštojo karo mokslo baigimo teisę. Diplomą pasirašo kariuomenės vadas ir mokyklos viršininkas (18 str.). Klausytojas mokymo metu iš mokyklos gali būti atleistas kariuomenės vado įsakymu: 1) jo paties prašymu, 2) dėl netinkamo elgesio, 3) dėl ligos, 4) dėl nepažangumo (19 str.).

Už kiekvieną Vytauto Didžiojo aukštojoje karo mokykloje išbūtą mėnesį karininkas turėjo atitarnauti kariuomenėje tris mėnesius. Jeigu karininkas už mokymosi laikotarpį negalėjo atitarnauti, turėjo grąžinti už mokslą išlaidas ar jų dalį valstybei, priklausomai nuo to, kiek laiko jis dar bus neatitarnavęs (20 str.).

Karininkai, gavę diplomus, įgyja: 1) dvejus metus vyresniškumo turimam ar artimiausiam laipsniui, 2) teisę nešioti mokyklos atitinkamo skyriaus baigimo žen-

klą (21 str.). Klausytojams, išklausiusiems atitinkamo skyriaus kursą ir negavusiems diplomų, po dviejų metų galėjo būti pripažintos baigimo teisės, jeigu: 1) perlaiko neišlaikytų dalykų egzaminus, 2) patenkinamai atlieka kariuomenės vado nustatytą stažuotę ir specialų darbą, 3) per tuos dvejus metus būna gerai atestuoti (22 str.).

Be to, šiuo įstatymu sutvarkytos ir anksčiau baigusių Generalinio štabo skyriaus pirmąją ir antrąją laidas ir Intendantų skyriaus pirmąją laidą karininkų teisės ir pareigos (20 ir 22 str.), nes 1922 m. Aukštųjų karininkų kursų statute, pagal kurį iki tol veikė ir Vytauto Didžiojo karininkų kursai, apie aukštojo karo mokslo baigimo teises visai nebuvo kalbama, o Intendantų skyrius jame nenumatytas, neturėjo ir teisinio pagrindo.

Pareigos nurodytiems karininkams lieka tos pačios, kurios buvo nustatytos Krašto apsaugos ministerijos stipendijų įstatymo pakeitime (Vyriausybės žinios, 1931 m. gegužės 16 d., Nr. 357, eil. Nr. 2426, p. 6).

Karininkams, baigusiems Aukštajai karo mokyklai tolygias karo mokyklas užsienyje, pristacius diplomą ir kariuomenės vadui jį patvirtinus, taikomos numatytos 21 str. 1 punkte jo teisės (25 str.).

Vytauto Didžiojo karininkų kursai šiuo įstatymu tampa Vytauto Didžiojo aukštąja karo mokykla (26 str.). Šiam įstatymui vykdyti krašto apsaugos ministras leidžia taisykles (27 str.). Aukštųjų karininkų statutą (Vyriausybės žinios, 1922 m., Nr. 111, eil. Nr. 867) panaikinamas (28 str.). Šis įstatymas įsigaliojo nuo jo paskelbimo dienos (29 str.) (Vyriausybės žinios, 1938 m. gruodžio 10 d., Nr. 627, eil. Nr. 4503, p. 557–558).

1938 m. gruodžio 17 d. buvo paskelbtas įsakymas kariuomenei Nr. 90 Vytauto Didžiojo karininkų kursus nuo 1938 m. gruodžio 10 d. vadinti Vytauto Didžiojo aukštąja karo mokykla (Vyriausybės žinios, 1938 m., Nr. 627). Vytauto Didžiojo karininkų kursų viršininkas, inspektorius, lektoriai ir kiti tarnautojai lieka Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos pareigūnais savo užimamose pareigose (LCVA, f. 384, ap. 1, b. 131, l. 190).

Remiantis Vytauto Didžiojo Aukštosios karo mokyklos įstatymo 27 str. (Vyriausybės žinios, 1938 m., Nr. 627), krašto apsaugos ministras brg. gen. K. Mus-teikis ir kariuomenės vadas brg. gen. S. Raštikis 1938 m. gruodžio 19 d. paskelbė Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos statutą (LCVA, f. 384, ap. 1, b. 131, l. 191–194).

1938 m. gruodžio 1–23 d. Vytauto Didžiojo aukštojoje karo mokykloje dėstė 23 lektoriai: brg. generolai – S. Raštikis, V. Kiršinas, V. Žilys, S. Zaskevičius, V. Žadeika, I. Kraunaitis, B. Gertus, plk. V. Braziulevičius; Gen. štabo plk. ltn. – J. Rapšys, A. Špokevičius, J. Šepetys, V. Motieka; Gen. Štabo mjr. – V. Sutkus, N. Ferensas, V. Bulvičius, J. Ivašauskas, A. Šulcas-Šilius, prof. M. Romeris; docen-tai – P. Skardžius, D. Krivickas, V. Lazersonas; lektoriai – K. Dineika, S. Šačkus (LCVA, f. 1451, ap. 1, b. 106, l. 1, b. 109, l. 2, 16).

1939 m. liepos 8 d. Aukštoji karo mokykla išleido Generalinio štabo skyriaus III laidą, kurią baigė 19 karininkų: 1) plk. ltn. P. Daukšys, 2) mjr. P. Ver-

telis, 3) kpt. J. Bulika, 4) kpt. V. Milius, 5) kpt. E. Krištaponis (Krikštaponis), 6) kpt. J. Valiulis, 7) kpt. L. Urnėžius, 8) kpt. A. Verksnys, 9) kpt. E. Bliudnikas, 10) kpt. A. Vaitkūnas, 11) kpt. S. Nacickas, 12) kpt. A. Karalius, 13) kpt. J. Puknys, 14) kpt. K. Adomonis, 15) kpt. H. Kazakaitis, 16) kpt. K. Antanavičius, 17) ltn. J. Kilius, 18) ltn. A. Leveckis, 19) ltn. J. Janulaitis (Mūsų žinynas, 1939, t. 37, Nr. 8 (174), p. 131, Kardas; 1939, Nr. 15 (317), p. 373).

Išleistuvių iškilmės prasidėjo liepos 18 d. 8 val. 50 min. Karo muziejaus sode lyje, kur prie paminklo žuvusiesiems susirinko lektoriai ir klausytojai. 9.00 val. į sodelį atvyko Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos viršininkas brg. gen. V. Karvelis ir su buvusiųjų klausytojų vyresniuoju Gen. štabo plk. ltn. P. Daukšiu, orkestrui grojant gedulingą maršą, padėjo vainiką ant Nežinomo kareivio kapo.

Pagerbę žuvusiųjų atminimą, mokyklos vadovybė, lektoriai ir išleidžiamieji susirinko į Įgulos bažnyčią pamaldoms, kuriose dalyvavo Vyriausybė, kariuomenės vadovybė, aukštieji karininkai ir svečiai. Mišias laikė ir pamokslą sakė vyriausias kariuomenės kapelionas kunigas kanauninkas A. Sabaliauskas.

Po pamaldų, 11 val. 15 min., Didžiojoje Lietuvos karininkų ramovės salėje prasidėjo iškilmingos išleistuvės. Garbės prezidiumą sudarė: Respublikos Prezidentas A. Smetona, Ministras Pirmininkas ats. brg. gen. J. Černius, Seimo pirmininkas inž. K. Šakenis, Ministro Pirmininko pavaduotojas K. Bizauskas, krašto apsaugos ministras brg. gen. K. Musteikis, švietimo ministras dr. L. Bistras, kariuomenės vadas bgr. gen. S. Raštikis ir mokyklos viršininkas brg. gen. V. Karvelis.

Iškilmingam išleistuvių aktui prasidėjus, Vytauto Didžiojo karo mokyklos inspektorius Gen. štabo plk. V. Kiršinas perskaitė įsakymą kariuomenei, kuriuo baigusiems Generalinio štabo skyrių karininkams suteiktos aukštojo karo mokslo baigimo teisės ir Generalinio štabo karininko vardas. Respublikos Prezidentas A. Smetona įteikė diplomus, paspausdamas kiekvienam ranką.

Įteikus diplomus, kalbėjo Respublikos Prezidentas A. Smetona, kariuomenės vadas brg. gen. S. Raštikis, mokyklos viršininkas brg. gen. V. Karvelis ir naujųjų Generalinio štabo karininkų vardu buvęs klausytojas vyresnysis Gen. štabo plk. ltn. P. Daukšys (Mūsų žinynas, 1939, t. 37, Nr. 8, p. 131).

Respublikos Prezidentas A. Smetona kalbėjo: „<...> Mes betgi žinome, kaip nelengva išauklėti vadai vienai ar kitai gyvenimo sričiai. Tatai pasiekiami palaipsniui. Ir mūsų buvo pirma įkurta vidurinė karo mokykla, o tik paskum ir per ją priėjome į aukštąją karo mokyklą, Vytauto Didžiojo vardu pavadintą. Juk ir aukštasis karinis mokslas turi būti einamas savo krašte, nes jis yra daugiau praktinis, o ne teorinis, einamas iš savo krašto gyvenimo sąlygų. Į tokią metodą šiandien yra linkęs bet kuris mokymas.

Mūsų aukštoji karo mokykla kuo toliau, tuo bus stipresnė. Ji visą laiką bus reikalinga, nes vyresniesiems karininkams išėjus iš vadovybės, turės ateiti pasiruošę jaunieji. Tačiau vadų ruošim būti vadovaujama arba įsakomam. Jei taip, tai mokslas nesibaigia mokyklos metu, ypatingai turint akivaizdoje karinį mokslą, kur tiek daug esti technikos naujienų. Mokykla duoda metodą, išmoko karininką

savarankiškai galvoti, savarankiškai darbą dirbti. Prie patyrimo, žinoma, pravartu ir knyga, ir teorijų sekimas <...>.“ (Kardas, 1939, Nr. 15 (317), p. 374).

Kariuomenės vado brg. gen. S. Raštikio kalba iškilmingojo posėdžio metu:

„Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos Generalinio štabo skyrius šiandien išleidžia jau trečiąją diplomuotų karininkų laidą. Tai yra reikšmingas įvykis mūsų kariuomenės pažangoje, nes tokių karininkų mums dar reikia, ir jie mūsų kariuomenės štabuose ir pulkuose yra laukiami ir reikalingi.

Šios aukštosios karo mokyklos pirmosios ir antrosios laidų auklėtiniai jiems dedamų vilčių neapvylė, nes praktiškame darbe ir gyvenime pasirodė kaip gerai paruošti, darbštūs ir sąžiningi vadai ir darbininkai.

Būdamas tiesioginis ir artimiausias aukštosios karo mokyklos darbų ir mokymo prižiūrėtojas, šiandien trečiosios laidos išleistuvių proga šiame iškilmingame posėdyje vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų vado, Vyriausybės ir garbingų svečių akivaizdoje galiu viešai ir drąsiai pasakyti, kad ir šios trečiosios laidos auklėtiniai yra visai gerai paruošti ir visiškai tinka sunkiam ir sudėtingam Generalinio štabo karininko darbui. Tas darbas yra labai įvairus: diplomuotas karininkas turi sugebėti dirbti operatyvinį, mobilizacinį, mokytojo, auklėtojo, paskaitininko ir, pagaliau, patį sunkiausią ir atsakovingiausią vado darbą. Jau seniai praėjo tie laikai, kada Generalinio štabo karininkas turėdavo būti tik geras teoretikas ir štabo darbo žinovas, kada, paskendęs štabo darbe, jis galėdavo pasidaryti net svetimas ir nesuprantamas svarbiausiajai ir didžiausiajai karininkų masei, tarnaujančiai rikiuotėje, pulkuose, ir kada toks atitrūkęs nuo praktikos teoretikas be jokio rikiuotės stažo pretenduodavo į aukštas vietas ir laipsnius ir tikrai avansuodavo net daug greičiau negu kiti jo kolegos. Jei didžiųjų valstybių kariuomenės, kurios dėl savo didelių resursų ir didelio diplomuotų karininkų skaičiaus, atrodo, galėtų specializuoti karininkus net gryniosios teorijos srityje, ir, vis dėlto, nuo to pradeda vis labiau ir labiau atsisakinėti, o jei ir turi gilius teoretikus, tai beveik visi jie yra su dideliu praktikos stažu; tai ką gi lieka besakyti apie mažųjų valstybių kariuomenes. Čia tokio liuksuso negalima sau leisti. Juk kokia būtų nauda iš tokio Generalinio štabo karininko, kuris teoretiškai galėtų geriausiai vadovauti divizijoms, korpams ir armijoms, o praktiškai – susipainiotų lauke, gavęs vadovauti paprastą pėstininkų batalioną su viena artilerijos baterija ir kitais padedamaisiais ginklais.

Mums reikalingi, pirmiausia, vadai, gerai paruošti teoretiškai ir daug geriau praktiškai. Šiuo principu vadovaudamasi mūsų aukštoji karo mokykla stengiasi savo auklėtiniams duoti minimumą teorijos ir maksimumą praktikos. Todėl ir pats dėstymas dažniausiai atliekamas praktiškai, įvairių įvairiausių uždavinių sprendimo forma žemėlapiuose ir laukuose. Be uždavinių sprendimo iš auklėtinių dar reikalaujamas rikiuotės stažas įvairiausių ginklų rūšių kariuomenės dalyse, pulkuose ir kiti praktiški darbai. Teorinės paskaitos mokykloje skaitomos tik tiek, kiek būtinai reikia ir be ko negalima apsieiti.

Šiam praktiškajam vadovavimo darbui šios dienos solenizantai yra gerai paruošti.

Mieli kolegos! Mokyklos vadovybė ir lektoriai savo uždavinį atliko: jie davė jums tiek žinių ir praktikos, kiek turėjo ir galėjo duoti. Šiandien jūs oficiališkai apleidžiate mokyklos sienas ir, kiek pasiilsėję, eisite į pulkus ir štabus, praktiškam ir savo kompetencijos ribose savarankiškam darbui dirbti. Iki šiol už jūsų darbus daugiau negu jūs buvo atsakingi lektoriai ir mokyklos vadovybė. Dabar už jūsų darbus visa atsakomybė teks jums patiems. Tai žinodami, mes stengiamės padėti ir jūsų ateičiai, duodami jums ne tik žinių, bet auklėjimo priemonėmis veikdami ir jūsų būdą. Stengiamės, kad jūs būtumėte ryžtingi, drąsūs, stiprios valios, ištvermingi, griežti, drausmingi, savarankūs, aiškūs sprendimuose ir sumanymuose, konkretūs ir be tuščiažodžiavimo minčių dėstyje, kad priprastumėte daug, gerai ir greit dirbti, kad nebijotumėte nuovargio, purvo, dulkių, lietaus, šalčio ar karščio ir kitų nepatogumų, su kuriais mums, kariams, ypač karo metu teks dažnai susitikti. Aš čia nekalbu apie patriotizmą, pasišventimą, moralę ir kitas bendrąsias visiems kariams savybes, nes tai visiems mums turi būti visai suprantamas dalykas <...>.“ (Kardas, 1939, Nr. 15 (317), p. 375–377).

Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos viršininkas brg. gen. V. Karvelis detaliai apžvelgė trečiosios laidos klausytojų studijas: „Išleidžiant Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos Generalinio štabo skyriaus trečiąją laidą, turiu pranešti to skyriaus veiklą ir nudurbtus darbus. Visų pirma, tenka pasakyti, kad ši jau trečioji aukštosios mūsų karo mokyklos laida pradėjo savo darbą normaliu laiku – rudenį, būtent 1937 m. rugsėjo 1 d.

Pasiremiant dviejų išleistų laidų darbo patyrimu, šioje trečiojoje laidoje buvo padaryta kai kurių pakeitimų, papildymų ir patobulinimų. Darbo kiek padaugėjo. Sumažėjo skiriamas atostogoms laikas. Padaugėjo karo žaidimų ir lauko pratimų skaičius. Įvesti keli nauji dalykai. Pagausėjo ir sustiprėjo lektorių kadrą. Patobulėjo mokymo metodas. Ir iš viso mokykla, pasiremmdama išleistų dviejų laidų patyrimu, atsistojo į normalias gyvenimo ir kūrybinio darbo vėžes, kurios ateityje turės būti dar daugiau plečiamos.

<...> Tenka pabrėžti, kad ir darbo sąlygos Vytauto Didžiojo aukštajai karo mokyklai gerėja: jau kitai, ketvirtajai, laidai, kuri pradės darbą š. m. rugsėjo 1 d., praplečiamos patalpos ir padaugėja etatinių lektorių skaičius.

Baigdamas savo pranešimą, noriu priminti, kad baigti aukštajam karo mokslui reikia ilgesnio laiko ir įtemptesnio darbo, negu baigti bendrajam civiliniam aukštajam mokslui, būtent: baigus aukštesniąją mokyklą, reikia išeiti trejų metų kursą karo mokykloje; po to ne mažiau kaip penkerius metus dirbti jau karininko darbą, įgyti patyrimo, vėliau dvejus metus rengtis ir laikyti kas metai du stojamuosius egzaminus, kurių paskutiniai – konkursiniai. Konkursinius egzaminus išlaikius (į mokyklą pakliūva tik apie 25–30 % kandidatų), tenka vienerius metus stažuotis įvairiose ginklų rūšyse ir po to dvejus metus dirbti grynai akademinį darbą aukštojoje karo mokykloje. Pastarasis darbas reikalingas didelio jėgų įtempimo, metodingumo ir darbo drausmės <...>.“ (Kardas, 1939, Nr. 15 (317), p. 377–380).

1939 m. rugsėjo 1 d. Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos Generalinio

štabo skyriaus IV laida pradėjo mokslo metus, kilus Antrajam pasauliniam karui. Mokyklos lektoriai ir klausytojai susirinko į auditoriją, kur atvyko kariuomenės vadas brg. gen. S. Raštikis ir mokyklos viršininkas brg. gen. V. Karvelis. Mokyklos viršininkas, pradėdamas mokslo metus, savo kalboje bendrais bruožais nurodė mokslo laiką, mokymo metodus, pratybų rūšis ir jų tikslą, pareikšdamas, kad „darbo įtampa, sąlygos ir reikalavimai vyks laipsniškai. Darbas bus dirbamas sistemingai ir metodingai: iš pradžių taktinės aplinkybės bus lengvesnės, o vėliau jos sunkės ir darysis painesnės. Tai bus lyg užsigrūdinimas darbui. Įgudus, be sistemos ir metodo bus reikalaujama dar ir greito darbo. Taip pat daug dėmesio bus kreipiama ir į darbo drausmę, karinį stilių, savarankiškumą ir į visa tai, kas darbą daro ramų, griežtą, aiškų, nuoseklų ir greitą.“ Toliau mokyklos viršininkas priminė, kad „buvusiųjų laidų patyrimu, dėl vieno kurio nors nepavykusio darbo nereikia nuleisti rankų ir nusiminti. Geras noras ir pastangos daug nulemia, todėl reikia dirbti, taisyti savąsias klaidas ir tobulėti. Darbui reikia atiduoti visą sielą ir pastangas, nes kaip tik tuo turi pasižymėti Generalinio štabo karininkas. Tačiau dirbant nereikia per daug „persistengti“, nes žmogui reikalingas ir poilsis. Todėl laiką reikia taip tvarkyti, kad kiekvienas visada jaustųsi fiziniai ir dvasiniai atsparus ir pajėgus darbui.“

Kariuomenės vadas brg. gen. S. Raštikis pažymėjo, kad „Aukštosios karo mokyklos Generalinio štabo skyriaus IV-oji laida šiandien pradeda darbą ne visai normališku laiku. Taip vadinamas baltasis arba nervų karas, o paskiausiomis dienomis ir gryni grupių kariniai pasiruošimai daug kur yra pasiekę aukščiausią įtempimą ir labai rimtai yra pastatytas klausimas – taika ar karas.

Tokiu momentu visiškai pasišvęsti rimtam studijų darbui yra gan sunku, nes pašaliniai reikalai ir rūpesčiai kreipia studijuojančiųjų dėmesį į šalį ir trukdo sukaupti visas savo jėgas ir energiją vien tik studijų darbui. Tačiau šios aplinkybės kaip tik verčia kiekvieną iš mūsų pareikšti savo valios stiprumą, kad, neatsižvelgdami į pašalinius trukdymus, sugebėtume būti savo vietoje, dirbti mums pavestą darbą, nesiblaškyti ir išlaikyti šaltus nervus. Kiekvienoje mažiau ar daugiau atsakingoje vietoje esąs pareigūnas, o ypatingai karys, dabar daugiau negu kitu laiku turi būti karštas patriotas ir šventai pasiryžęs jam pavestas pareigas kaip galima geriau atlikti. Tik visų mūsų tautiečių tokio bendro darbo visuma gali padėti mūsų valstybei saugiau išsilaikyti išsisiūbavusioje karinių neramumų jūroje.

Aš sveikinu ketvirtąją Generalinio štabo skyriaus laidą ir linkiu mokyklos viršininkui, lektoriams ir klausytojams geriausio pasisekimo šiandien prasidedančiame Tamstų darbe. Visų mūsų bendras ir nuoširdžiausias pageidavimas, kad kitur kylantieji pavojai mus neliestų ir netrukdytų mūsų darbui, kurio mes turime labai daug. Mes to darbo nenutruksime iki paskiausio momento. O jei išbujoję įvykiai sutrukdytų mums tą darbą dirbti, tai griebsimės kito darbo, kurio iš mūsų pareikalaus Tėvynės saugumas.

Dirbkite, kolegos, ramiai, nesiblaškydami, nesikarščiuodami, labai atidžiai ir sąžiningai semkitės šioje mokykloje jums skelbiamas ir duodamas žinias, visada atsimindami, kad kuo didesni būtų pavojai, tuo reikalingesnės bus jums tos žinios,

ir kuo daugiau jų turėsite, tuo naudingiau bus jums patiems, visai kariuomenei, o tuo pačiu ir visam mūsų kraštui <...>.“ (Kardas, 1939, Nr. 18 (320), p. 447–448).

Paskelbus dalinę mobilizaciją, rugsėjo 17 d. Generalinio šabo ketvirtos laidos 23 klausytojai buvo komandiruoti į savo dalis, o vyr. ltn. Žagarnišas (*Žagarniš* – klausytojas iš Latvijos) buvo komandiruotas mokymo reikalais atlikti taktines pratybas lauke. Valstybės gynybos tarybos nutarimu, nuo 1939 m. rugsėjo 25 d. palaipsniui pradėta vykdyti kariuomenės demobilizacija, todėl 23 Generalinio šabo skyriaus klausytojai, o taip pat ir vyr. ltn. Žagarnišas, 1939 m. lapkričio 22 d. atvyko į mokyklą tęsti studijas (LCVA, f. 858, ap. 1, b. 100, 3, 19; f. 1451, ap. 1, b. 109, l. 25–26).

1940 m. balandžio 1 d. Vytauto Didžiojo aukštojoje karo mokykloje dės-tė 6 kadro karininkai: brg. gen. V. Karvelis (mokyklos viršininkas), Gen. štabo plk. V. Kiršinas (mokyklos inspektorius), Gen. štabo plk. K. Sprangauskas (eta-tinis lektorius), Gen. štabo plk. ltn. A. Špokevičius (etatinis lektorius), Gen. šta-bo plk. ltn. J. Šepetys (etatinis lektorius), kpt. S. Jurevičius (mokyklos raštvedys), laisvos dvi etatinių lektorių vietos, civilis tarnautojas (mokyklos raštvedys) P. Pil-ka. Todėl visiškai pasišvęsti rimtoms studijoms buvo gana sunku, nes karas blaškė studijuojančių karininkų dėmesį ir trukdė susikaupti mokslui.

Ketvirtoji laida buvo gausiausia, kurioje 1940 m. balandžio 1 d. mokėsi 25 karininkai: majoras A. Raugalė; kapitonai – A. Švažas, B. Gintautas, B. Bitinaitis, A. Tindžiulis, V. Ruseckas, P. Gužaitis, V. Vilkutaitis, J. J. Šukys, J. Kubiliūnas; leitenantai – M. Vinclovas, P. Petronis, V. Žibinskas, S. Aneliūnas, J. Namajūnas, V. Dulkė, V. Bagdonas, J. Gaižutis, P. Bandzinas, J. Zemeckis, J. Sadzevičius, J. Grajauskas, R. Alonderis, M. Vasiliauskas, V. Garbenis. Iš viso: 17 pėstininkų, 2 artilerijos, 4 kavalerijos, po vieną aviacijos ir inžinerijos specialybių ir klausytojas iš Latvijos kariuomenės vyr. ltn. Žagarnišas (LCVA, f. 930, ap. 7, b. 7923, l. 12).

1940 m. birželio 7 d. brg. gen. V. Karvelį paskirus Kariuomenės štabo vir-šininko padėjėju, Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos viršininko pareigas pradeda eiti div. gen. S. Raštikis (LCVA, f. R–222, ap. 1, b. 7, l. 132).

3. Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos likvidavimas

Sovietų Sąjungai 1940 m. birželio 15 d. okupavus Lietuvą, prasideda mokyk-los likvidavimas. Po dviejų dienų, t. y. birželio 17 d., Generalinio skyriaus ketvirtoji laida baigė pirmąjį kursą ir 21 klausytojas kariuomenės vado div. gen. V. Vitkausko įsakymu grąžintas į savo dalinius. Mjr. A. Raugalė komandiruojamas į Artilerijos inspekciją, o klausytojai kpt. V. Vilkutaitis, V. Šukys ir ltn. A. Vasiliauskas apsau-gos reikalais komandiruojami į geležinkelių komendantūrą, Latvijos kariuomenės vyr. ltn. Žagarnišas, kuris mokėsi mokykloje ir baigė pirmą kursą, išvyko į Latvijos ambasadą Kaune (LCVA, f. R–222, ap. 1, b. 9, l. 7; f. 1451, ap. 1, b. 111, l. 20–21).

Dar 1940 m. pradžioje pradėta rinkti Aukštosios karo mokyklos Generalinio štabo skyriaus penktoji laida. Iš 110 karininkų, išlaikiusių pirmuosius konkursinius

egzaminus ir tinkančius sveikatos atžvilgiu, laikinai einančio kariuomenės vado pareigas div. gen. V. Vitkausko vasario 10 d. įsakymu Nr. 677 karininkams rugsėjo–spalio mėn. leista laikyti antruosius konkursinius egzaminus (LCVA, f. R-222, ap. 1, b. 9, l. 42–43).

Respublikos Prezidento 1940 m. birželio 30 d. aktu Nr. 866 panaikintas 1934 m. Respublikos Prezidento aktas Nr. 385, kuriuo Vytauto Didžiojo karininkų kursų Generalinio štabo skyriaus pirmoji laida pavadinta Respublikos Prezidento Antano Smetonos generalinio štabo kursų laida, iš mokyklos pavadinimo išbrauktas Vytauto Didžiojo vardas, o rugsėjo 30 d. mokykla visiškai uždaroma (LCVA, f. R-222, ap. 1, b. 7, l. 168).

Likviduojant aukštąją karo mokyklą, vyko didelė personalo kaita. Vienus karininkus išskeldavo kitur, kitus atsiųsdavo į mokyklą. Pvz., 1940 m. birželio 25 d. Respublikos Prezidento aktu Nr. 832 mokyklos etatinis lektorius Gen. štabo plk. K. Sprangauskas atleidžiamas iš pareigų ir skiriamas Kariuomenės štabo viršininko padėjėju, birželio 27 d. (aktu Nr. 861) mokyklos inspektorius Gen. štabo plk. V. Kiršinas atleidžiamas iš pareigų ir skiriamas Ypatingojo skyriaus santykiams su SSSR kariuomene Lietuvoje viršininku, etatiniai lektoriai: Gen. štabo plk. ltn. A. Špokevičius (aktu Nr. 860) – antrojo pėstininkų DLK Algirdo pulko vadu, o Gen. št. plk. ltn. J. Šepetys – Ryšių bataliono vadu (LCVA, f. R-222, ap. 1, b. 1, l. 83, b. 4, l. 104).

Respublikos Prezidento liepos 6 d. aktu Nr. 971 Kariuomenės štabo II-ojo skyriaus viršininkas Gen. štabo plk. K. Dulksnys atleidžiamas iš pareigų ir formaliai skiriamas Aukštosios karo mokyklos etatiniu lektoriumi su pulko vado teisėmis, tačiau liepos 12 d. suimamas, kalinamas, oficialiai liepos 29 d. aktu Nr. 1256 atleidžiamas iš pareigų ir iš tikrosios karo tarnybos, paleidžiamas į atsargą, 1941 m. sušaudytas. Karo mokyklos viršininkas brg. gen. J. Juodišius liepos 29 d. aktu Nr. 1257 atleidžiamas iš pareigų ir skiriamas Aukštosios karo mokyklos etatiniu lektoriumi su pulko vado teisėmis, 1941 m. suimtas, 1950 m. žuvo Abezės lageryje. Panašaus likimo susilaukė daugelis mokyklos absolventų ir dėstytojų, kurie buvo ištremti į Sovietų Sąjungą ar nužudyti (LCVA, f. R-222, ap. 1, b. 1, l. 63, b. 7, l. 208).

Tuometinis kariuomenės vadas gen. S. Raštikis atsiminimuose rašė: „Naujoje sąlygose aukštoji karo mokykla, kurios viršininku tada man teko būti, negalėjo veikti. Mokslas buvo nutrauktas ir klausytojai gražinti į pulkus. Aš likau beveik be darbo.“ (Raštikis S., 1990, p. 72–73).

Išvados

1. 1918 m. vasario 16 d. atkūrus Lietuvos valstybę ir pradėjus organizuoti jos kariuomenę, imta rūpintis jos mokymu ir kvalifikacijos kėlimu. Lietuvos kariuomenė buvo kuriama nepaprastai sudėtingomis sąlygomis – įveikiant sunkius Pirmojo pasaulinio karo bei kaizerinės okupacijos padarinius ir kovojant su gausiais vidaus ir išorės priešais. Tačiau ir tais sunkiaisiais laikais kariuomenės mokymas nebuvo visiškai apleistas ir, kiek to meto sąlygos leido, kariuomenės mokymu ir jos tobulinimu buvo rūpintasi.

2. Siekiant suvienodinti karinio ir bendrojo karininkų išsimokslinimo lygį, visų ginklų rūšių karininkų tobulinimas buvo centralizuotas, įsteigus 1921 m. balandžio 1 d. Aukštuosius karininkų kursus, kurie nustojo veikti apie 1930–1932 m.

3. 1922 m. įsakyme kariuomenei (Nr. 242) paskelbtas Steigiamojo Seimo priimtas Aukštųjų karininkų kursų statusas, kuriuo steigiami du skyriai – Bendrasis su vienerių metų mokymo kursu ir Generalinio štabo skyrius (įsteigtas tik 1931 m.) su 2,5 metų mokymo kursu.

4. Iki 1931 m. Lietuvoje nebuvo aukštojo karo mokslo institucijos, todėl nuo 1921 m. pasitbulinti arba įgyti retesnių karinių specialybių atrinkti karininkai buvo siunčiami į Prancūzijos, Vokietijos, Italijos, Belgijos, Anglijos, Austrijos, Čekoslovakijos karo akademijas, intendantų, karo technikos, jūrų, kavalerijos mokyklas studijuoti aeronautikos, karo inžinerijos, radiotechnikos, elektrotechnikos, medicinos, veterinarijos, chemijos, mechanikos, meteorologijos, fizinio lavinimo ir kitų mokslų.

5. Visi Lietuvos generalinio štabo karininkai buvo baigę Europos valstybių aukštąsias karo mokyklas. Tačiau studijos užsienio karo mokyklose kėlė nemažai problemų. Kiekvienoje šalyje karo mokslas buvo pritaikytas prie tos šalies specifinių sąlygų, skyrėsi kariuomenių organizacinė struktūra, ginkluotė ir aprūpinimas. Be to, toks mokslas užsienyje brangiai kainavo (kasmet vidutiniškai mokėsi iki 10 karininkų; mokslas kainavo nuo 200 iki 400 tūkst. litų).

6. Paruošus pakankamą kvalifikuotų, su aukštuoju kariniu išsilavinimu karininkų skaičių, 1931 m. sausio 22 d. buvo įkurtas Vytauto Didžiojo karininkų kursų Generalinio štabo skyrius, kurio programa prilygo kitų valstybių generalinių štabų akademijų programoms. Šios kaip aukštosios karo mokyklos tikslas – rengti Lietuvos kariuomenei kvalifikuotus karininkus, suteikti jiems ne tik specialių, bendrų žinių, bet ir specifinio karinio mąstymo. Tačiau, ir įsteigus 1931 m. savąją aukštąją karo mokyklą – Generalinio štabo skyrių, – ryšiai su užsienio mokyklomis nebuvo nutraukti.

7. 1938 m. gruodžio 10 d. Respublikos Prezidentas Antanas Smetona paskelbė Seimo priimtą įstatymą, pagal kurį Vytauto Didžiojo karininkų kursai pavadinami Vytauto Didžiojo aukštąja karo mokykla, kurios tikslas – 1) suteikti karininkams aukštojo karo mokslo žinių, 2) kurti ir tobulinti karo mokslą ir jo rezultatus taikyti krašto sąlygoms ir poreikiams. Konkurso tvarka buvo priimama 25–30 karinin-

kų. Mokslo trukmė – 2,5 metų. Mokyklos viršininkai buvo plk. Stasys Dirmantas (1929–1933 m.), Petras Kubiliūnas (1933–1934 m.), brg. gen. Vladas Karvelis (1936–1940 m.) ir div. gen. Stasys Raštikis (1940 m.), kuris ypatingai ja rūpinosi, dėjo daug pastangų, kaip geriau ir greičiau tobulinti Lietuvos kariuomenę.

8. Ši aukštoji karo mokykla rengė karininkus, kurie galėtų dirbti Generaliniame štabe bei vadovauti dideliems kariniams daliniams. Aukštoji karo mokykla ypatingai vertinga dėl to, kad joje įgyjamos žinios galėjo būti taikomos specifinėmis mūsų krašto sąlygomis. Joje jau buvo pradėtos kurti naujos Lietuvai tinkamos karinės doktrinos. Spėta parengti 3 Generalinio štabo karininkų (57 karininkai) ir 1 intendantų laidą (7 karininkai). Ketvirtoji laida mokslo metus pradėjo 1939 m.

9. Dar 1940 m. pradžioje pradėta rinkti Aukštosios karo mokyklos Generalinio štabo skyriaus penktoji laida, tačiau, prasidėjus sovietinei okupacijai, Vytauto Didžiojo aukštoji karo mokykla buvo uždaryta, daug absolventų ir dėstytojų ištremta į Sovietų Sąjungą ar nužudyta.

10. Taigi, nepaisant nepaprastai sudėtingų vidaus ir išorės sąlygų, nepriklausomoje Lietuvoje buvo sukurta tobula ir efektyviai funkcionuojanti Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema. Ši sistema užtikrino visų lygių karininkų rengimą, formavo įvairiapusiškai išsilavinusį karininkų korpusą, kurį sunaikino sovietinė okupacija.

Literatūra ir šaltiniai

Archyviniai dokumentai

1. Aukštųjų karininkų kursų statutai, įsakymas kariuomenei Nr. 242, Kaunas, 1922 m. lapkričio 4 d., Lietuvos centrinis valstybinis archyvas (toliau – LCVA), f. 384, ap. 1, b. 46, l. 242–243.

2. Aukštųjų karininkų kursų viršininko Gen. štabo gen. L. Radaus-Zenkavičiaus raportas Vyriausiojo štabo viršininkui plk. T. Daukantui, Kaunas, 1927 m. balandžio 18 d., LCVA, f. 1451, ap. 1, b. 33, l. 11, 13.

3. Generalinio štabo plk. K. Škirpos raportas krašto apsaugos ministrui plk. A. Merkiui 1927 m. balandžio 27 d., Kaunas, 1927 m. gegužės 3 d., LCVA, f. 929, ap. 6, b. 94, l. 110.

4. Generalinio štabo kursų kandidatams stažui kariuomenės dalyse atlikti bendri nurodymai (slaptas). Priedas Nr. 1 prie Kariuomenės štabo slapto aplinkraščio 1936 m. Nr. 14., LCVA, f. 929, ap. 6, b. 182, l. 34.

5. Įsakymas kariuomenei Nr. 92, Kaunas, 1927 m. liepos 27 d., LCVA, f. 384, ap. 1, b. 79, l. 133–135.

6. Įsakymai kariuomenei Nr. 51, Kaunas, 1931 m. rugsėjo 17 d., LCVA, f. 384, ap. 1, b. 99, l. 136.

7. Įsakymai kariuomenei Nr. 20, Kaunas, 1932 m. kovo 10 d., LCVA, f. 384, ap. 1, b. 103, l. 39.

8. Įsakymai kariuomenei Nr. 62, Kaunas, 1933 m. rugsėjo 6 d., LCVA, f. 384, ap. 1, b. 108, l. 75.
9. Įsakymai kariuomenei Nr. 69, Kaunas, 1933 m. rugsėjo 21 d., LCVA, f. 384, ap. 1, b. 108, l. 84.
10. Įsakymai kariuomenei Nr. 8, Kaunas, 1934 m. sausio 25 d., LCVA, f. 384, ap. 1, b. 111, l. 9.
11. Įsakymai kariuomenei Nr. 38, Kaunas, 1934 m. gegužės 18 d., LCVA, f. 384, ap. 1, b. 111, l. 12.
12. Įsakymai kariuomenei Nr. 44, Kaunas, 1934 m. birželio 7 d., LCVA, f. 384, ap. 1, b. 111, l. 79.
13. Įsakymai kariuomenei Nr. 67, Kaunas, 1934 m. liepos 24 d., LCVA, f. 384, ap. 1, b. 111, l. 111.
14. Įsakymai kariuomenei Nr. 75, Kaunas, 1934 m. rugpjūčio 10 d., LCVA, f. 384, ap. 1, b. 111, l. 120.
15. Įsakymai kariuomenei Nr. 74, Kaunas, 1936 m. lapkričio 23 d., LCVA, f. 384, ap. 1, b. 123, l. 121.
16. Įsakymai kariuomenei Nr. 2, Kaunas, 1937 m. sausio 12 d., LCVA, f. 384, ap. 1, b. 127, l. 8.
17. Įsakymas kariuomenei Nr. 37, Kaunas, 1937 m. birželio 28 d., LCVA, f. 384, ap. 1, b. 127, l. 55.
18. Įsakymas Vytauto Didžiojo karininkų kursams Nr. 13, Kaunas, 1938 m. lapkričio 5 d., LCVA, f. 1451, ap. 1, b. 106, l. 6.
19. Įsakymas kariuomenei Nr. 90, Kaunas, 1938 m. gruodžio 17 d., LCVA, f. 384, ap. 1, b. 131, l. 190.
20. Įsakymas Vytauto Didžiojo aukštajai karo mokyklai Nr. 15, Kaunas, 1938 m. gruodžio 30 d., LCVA, f. 1451, ap. 1, b. 106, l. 1.
21. Įsakymas Vytauto Didžiojo aukštajai karo mokyklai Nr. 2, Kaunas, 1939 m. vasario 4 d., LCVA, f. 1451, ap. 1, b. 109, l. 2.
22. Įsakymas Vytauto Didžiojo aukštajai karo mokyklai Nr. 10, Kaunas, 1939 m. rugsėjo 4 d., LCVA, f. 1451, ap. 1, b. 109, l. 16.
23. Įsakymas Vytauto Didžiojo karo mokyklai Nr. 11, Kaunas, 1939 m. rugsėjo 20 d., LCVA, f. 1451, ap. 1, b. 109, l. 20.
24. Įsakymas kariuomenei Nr. 14, Kaunas, 1939 m. rugsėjo 14 d., LCVA, f. 858, ap. 1, b. 100, l. 1.
25. Įsakymas kariuomenei Nr. 16, Kaunas, 1939 m. rugsėjo 18 d., LCVA, f. 858, ap. 1, b. 100, l. 2.
26. Įsakymas kariuomenei Nr. 17, Kaunas, 1939 m. rugsėjo 14 d., LCVA, f. 858, ap. 1, b. 100, 3.
27. Įsakymas Vytauto Didžiojo aukštajai karo mokyklai Nr. 14, Kaunas, 1939 m. lapkričio 27 d., LCVA, f. 1451, ap. 1, b. 109, l. 25–26.
28. Įsakymas kariuomenei Nr. 55, Kaunas, 1940 m. birželio 7 d., LCVA, f. R–222, ap. 1, b. 7, l. 132.

29. Įsakymas Vytauto Didžiojo aukštajai karo mokyklai Nr. 20, Kaunas, 1940 m. birželio 25 d., LCVA, f. 1451, ap. 1, b. 111, l. 20–21.
30. Kariuomenės štabo aplinkraštis Nr. 8, Kaunas, 1936 m. liepos 16 d., LCVA, f. 929, ap. 6, b. 183, l. 68.
31. Kariuomenės štabo aplinkraštis Nr. 14, Kaunas, 1936 m. lapkričio 7 d., LCVA, f. 929, ap. 6, b. 182, l. 31.
32. Kariuomenės štabo aplinkraštis Nr. 7, Kaunas, 1935 m. vasario 15 d., (slaptai) LCVA, f. 929, ap. 6, b. 169, l. 67.
33. Kariuomenės aplinkraštis Nr. 22, Kaunas, 1935 m. lapkričio 30 d., LCVA, f. 929, ap. 6, b. 170, l. 128.
34. Kariuomenės štabo aplinkraštis Nr. 8, Kaunas, 1936 m. liepos 16 d., LCVA, f. 929, ap. 6, b. 183, l. 68.
35. Kariuomenės štabo aplinkraštis Nr. 14, Kaunas, 1936 m. lapkričio 7 d., LCVA, f. 929, ap. 6, b. 182, l. 31.
36. Kariuomenės vado įsakymas Nr. 6, Kaunas, 1940 m. vasario 10 d., LCVA, f. R-222, ap. 1, b. 9, l. 42–43.
37. Kariuomenės vado įsakymas Nr. 26, Kaunas, 1940 m. birželio 21 d., LCVA, f. R-222, ap. 1, b. 9, l. 7.
38. Lietuvos Respublika. Generalinio štabo valdyba. III-sis skyrius, 1931 m. sausio 22 d. Aplinkraštis Nr. 46049, LCVA, F. 929, ap. 6, b. 126, l. 11.
39. Lietuvos Respublika. Generalinio štabo valdyba. III-sis skyrius, 1931 m. balandžio 25 d. Aplinkraštis Nr. 46340, LCVA, F. 929, ap. 6, b. 126, l. 46.
40. Lietuvos Respublika. Generalinio štabo valdyba. III-sis skyrius, 1931 m. gegužės 19 d. Aplinkraštis Nr. 46435, LCVA, F. 929, ap. 6, b. 126, l. 59.
41. Lietuvos Respublika. Generalinio štabo valdyba. III-sis skyrius, 1931 m. sausio 22 d. Aplinkraštis Nr. 46049, LCVA, F. 929, ap. 6, b. 126, l. 11.
42. Lietuvos Respublika. K. A. M. II pėstininkų divizijos III skyrius, Nr. 7231 (slaptas-asmeniškasis, labai skubus), Kaunas, Šančiai, 1939 m. rugsėjo 25 d., LCVA, f. 858, ap. 1, b. 100, l. 19.
43. Vytauto Didžiojo karininkų kursų Generalinio štabo skyriaus 1933 metais sąmatos projektas, LCVA, f. 1451, ap. 1, b. 31, l. 9.
44. Vytauto Didžiojo karininkų kursų Generalinio štabo skyriaus 1933 m. pedagoginis krūvio planas, LCVA, f. 1451, ap. 1, b. 31, l. 10; b.84, l. 7.
45. Vyriausiojo štabo aplinkraštis Nr. 25, Kaunas, 1932 m. lapkričio 16 d., LCVA, f. 1451, ap. 1, b. 90, l. 8.
46. Vyriausiojo štabo aplinkraštis Nr. 4, Kaunas, 1933 m. vasario 20 d. Generalinio štabo valdybos III skyrius, LCVA, f. 929, ap. 6, b. 145, l. 18.
47. Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos statusas, įsakymas kariuomenei Nr. 91, Kaunas, 1938 m. gruodžio 19 d., LCVA, f. 384, ap. 1, b. 131, l. 191–194.
48. Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos viršininko brg. gen. V. Karvelio raštas Kariuomenės štabo III skyriaus viršininkui. Vardinis karininkų sąrašas 1940 m. balandžio 1 d., slaptai-asmeniškasis, LCVA, f. 930, ap. 7, b. 7923, l. 12.

Knygos ir straipsniai

1. Al. A., Savosios aukštosios kariškos mokyklos įsteigimo proga, *Kardas*, 1932, Nr. 5 (37), p. 66.
2. Andrušaitis, A., Respublikos Prezidento A. Smetonos generalinio štabo kursų laida, *Kardas*, 1934, Nr. 11 (188), p. 215.
3. Bulvičius, V., Generalinio štabo kursai, *Kardas*, 1935, Nr. 10 (215), p. 222.
4. Būkite pavyzdingi karininkai ir geri vadai. Kariuomenės vado brg. gen. S. Raštikio kalba iškilmingo posėdžio metu, *Kardas*, 1939, Nr. 15 (317), p. 375–377.
5. II-oji Gen. štabo karininkų laida pradėjo savo mokslą, *Kardas*, 1935, Nr. 6 (211), p. 120–122.
6. Išleista Vytauto Didžiojo karininkų kursų Generalinio štabo skyriaus II laida ir Intendantų skyriaus I laida, *Mūsų žinynas*, 1937, t. 33, Nr. 7 (148), p. 85–86.
7. Jankauskas, J., Konkursui į Aukštąją karo mokyklą pasibaigus, *Kardas*, 1938, Nr. 23 (301), p. 557.
8. Jodauga, J., Kariuomenės mokymas, Lietuva 1918–1938. Leidinys skirtas 20 metų Lietuvos nepriklausomybės sukakčiai paminėti, Kaunas: Kooperacijos bendrovė „Spaudos fondas“, 1938, p. 77–100.
9. Kaip ruošiami Lietuvos karininkai. Krašto apsaugos ministro brg. gen. S. Raštikio pareiškimas Seime (1938 m. spalio 11 d.), *Karys*, 1938, Nr. 41 (1009), p. 1143–1144.
10. Karvelis, V., Trečiąjį trimestrą pradedant (Iš Generalinio štabo kursų veiklos), *Kardas*, 1935, Nr. 24 (229), p. 549–551.
11. Kiršinas, V., Reikšminga diena, *Kardas*, 1934, Nr. 11 (188), p. 217.
12. Kiršinas, V., Kelios mintys iš Vytauto Didžiojo karininkų kursų veiklos, *Kardas*, 1937, Nr. 8 (262), p. 185.
13. Kiršinas, V., Antroji taktinė kelionė, *Kardas*, 1937, Nr. 13 (267), p. 307–308.
14. Krašto apsaugos ministerijos stipendijų įstatymo pakeitimas, Vyriausybės žinios, 1931 m. gegužės 16 d., Nr. 357, eil. Nr. 2426, p. 6.
15. „Mes džiaugiamės, kad mūsų mokytojų karininkų padaugėjo ir karo mokslas sustiprėjo“, Respublikos Prezidento Antano Smetonos kalba, pasakyta per Aukštųjų karininkų kursų išleistuves birželio 28 d., *Kardas*, 1937, Nr. 13 (267), p. 301.
16. Naujuosius Gen. štabo karininkus išlydint. V. D. aukšt. karo mokyklos v-ko kalba, *Kardas*, 1939, Nr. 15 (317), p. 378–379.
17. Pilka, P., Mokslą pradedant, *Kardas*, 1939, Nr. 18 (320), p. 447–448.
18. Ramanauskas, K., Vytauto Didžiojo karininkų kursų Intendantų skyriaus I laidą išleidžiant, *Kardas*, 1937, Nr. 13 (267), p. 309–310.
19. Raštikis, S., Įvykiai ir žmonės. Iš mano užrašų, t. 3, (1972), Čikaga: Akademinės skautijos leidykla.
20. Raštikis, S., Kovose dėl Lietuvos. Kario atsiminimai, (1990), Vilnius:

Lituanus, II dalis.

21. Respublikos Prezidento žodis. V. D. aukšt. karo mokyklos III laidos išleistuvių proga (atpasakotas), Kardas, 1939, Nr. 15 (317), p. 374.

22. Škirpa, K., Susirūpinkime savo aukštosios mokyklos reikalu, Kardas, 1927, Nr. 13–14 (73–74), p. 180–182.

23. Valstybės Prezidento kalba Karininkų ramovėje, pasakyta gegužės 18 d. (trumpai suglausta), Kardas, 1934, Nr. 11 (188), p. 203–204.

24. Vytauto Didžiojo karininkų kursų viršininko Gen. štabo plk. V. Karvelio pranešimas kursantų išleistuvėse, Kardas, 1937, Nr. 13 (267), p. 303–306.

25. Vytauto Didžiojo karininkų kursų klausytojų išleistuvės, Kardas, 1937, Nr. 13 (267), p. 311.

26. Tėvynės meilė, garbė ir pareiga turi būti kiekvieno karininko gyvenimo rodyklė. Kariuomenės vado Gen. štabo plk. S. Raštikio kalba, pasakyta Vytauto Didžiojo karininkų kursų klausytojų išleistuvėse, Kardas, 1937, Nr. 13 (267), p. 302.

27. Vytauto Didžiojo karininkų kursų klausytojų išleistuvės, Kardas, 1937, Nr. 13 (267), p. 311–312.

28. Vytauto Didžiojo karininkų kursų Generalinio štabo skyriaus išleistuvės, Karys, 1937, Nr. 27 (954), p. 744.

29. Vytauto Didžiojo karininkų kursų Generalinio štabo skyriaus III laidos mokslo pradžia, Kardas, 1937, Nr. 18 (272), p. 410.

30. Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos įstatymas, Vyriausybės žinios, 1938 m. gruodžio 10 d., Nr. 627, eil. Nr. 4503, p. 557–558.

31. V. D. aukštosios karo mokyklos išleistuvės, Mūsų žinynas, 1939, t. 37, Nr. 8 (174), p. 131.

VYTAUTAS THE GREAT HIGHER MILITARY SCHOOL (1931–1940)

Assoc. Prof. Dr. Feliksas Žigaras

Summary

When on 16 February 1918 Lithuania restored its independence, the restoration process of the armed forces began as well. The Lithuanian Armed Forces were assembled in very difficult circumstances as they had to deal with the consequences of the World War I, German occupation and numerous internal and external enemies. Nevertheless, military training was conducted and developed further.

To standardise officer training, Senior Officer Training Course was launched on 1 April 1921; however, discontinued during the period of 1930–1932.

By the Order No. 242 of the Seimas in 1922, the Statute of the Senior Officer Training Course was passed providing for the general course (1 year) and staff officer training course (2.5 years) that was actually established only in 1931.

Until 1931, there was no senior officer training institution; therefore, since 1921 officers were sent to French, German, Italian, Belgian, UK, Austrian and Czechoslovakian military academies and intendant, technical, naval and cavalry schools to study aeronautics, military engineering, radiotechnics, electrotechnics, medicine, veterinary, chemistry, mechanics, physical training, etc.

All staff officers had foreign higher military education. However, foreign military studies were complicated as every country designed them to its needs and circumstances. Also, the education was expensive and only 10 officers could be given such grants (200-400 thousand Litas) every year.

When a sufficient number of officers having higher military education was reached, the Vytautas the Great Staff Officer Training Course was launched on 22 January 1931. Its program was equivalent to training programs at foreign military schools. The purpose of the course was to train qualified officers for the Lithuanian Armed Forces and develop various skills.

On 10 December 1938, President Antanas Smetona issued an order ratified by the Seimas to transform the Vytautas the Great Officer Training Course to higher military school. Its purpose was to train officers high-level military subjects and develop and use in practice military sciences. Only 25–30 officers at a time could attend the course. The training lasted for 2.5 years. The commandants of the military school were as follows: Colonel Stasys Dirmantas (1929–1933), Colonel Petras Kubiliūnas (1933–1934), Brigadier General Vladas Karvelis (1936–1940) and Division General Stasys Raštikis (1940). The latter devoted much time and

effort to the development of the school.

The military school educated staff officers and commanders. Its contribution was extremely valuable to the country because the education was aimed at local needs. Unfortunately, the school was closed by the time military doctrines were developed. In total, 3 classes of 57 staff officers and 1 class of 7 intendants completed the course. The fourth class started training in 1939. At the beginning of 1940, when the fifth class was about to start training, the Soviet occupation put a halt to it. Many instructors and students were killed or deported.

Despite the difficulties, independent Lithuania had a well-functioning officer training system of all-level leadership education that was destroyed by the Soviet occupation.

AUTORIAUS LYDRAŠTIS

Autoriaus vardas, pavardė: Feliksas Žigaras

Mokslo laipsnis ir vardas: docentas, daktaras

Darbo vieta ir pareigos:

Autoriaus mokslinių interesų sritys: Lietuvos tarptautinis bendradarbiavimas; Lietuvos, Latvijos ir Estijos santykiai; pilietinio ugdymo raida, patirtis, Lietuvos kariuomenės problemos, jų sprendimo būdai; Lietuvos kariuomenės karininkų rengimas (1919–1940 m.); Lietuvos kariuomenės karininkų rengimas (1990–2017 m.)

Telefonas ir el. pašto adresas: + 370 612 84 775;

feliksas.zigaras@yahoo.com

AUTHOR'S COVER LETTER

Author's name and surname: Feliksas Žigaras

Academic degree and name: Associate Professor, Doctor

Workplace and position:

Author's research interests: international cooperation of Lithuania, relationship among Lithuania, Latvia and Estonia, civic education development, experience and problems of the Lithuanian Armed Forces and their solutions, Lithuanian officer training in the period of 1919-1940, Lithuanian officer training and training system development in the period of 1990-2017

Telephone and e-mail address: + 370 612 84 775;

feliksas.zigaras@yahoo.com